

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Katedra rozvojových studií

**Srovnání postavení ženy ve společnosti
ve fundamentalistické Saúdské Arábii s napůl
evropským Tureckem**

Bakalářská práce

Olomouc 2015

KATEŘINA DEDKOVÁ

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma *Srovnání postavení ženy ve společnosti ve fundamentalistické Saúdské Arábii s napůl evropským Tureckem* vypracovala samostatně a veškeré použité zdroje jsem uvedla v seznamu literatury.

Olomouc 2. dubna 2015

Kateřina Dedková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé práce Mgr. Jakubu Ambrosovi za cenné rady, připomínky a čas, který mi během psaní této práce věnoval. Rovněž bych chtěla poděkovat své rodině a přátelům za podporu během celého studia.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
Přírodovědecká fakulta
Akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Kateřina DEDKOVÁ**
Osobní číslo: **R12292**
Studijní program: **B1301 Geografie**
Studijní obor: **Mezinárodní rozvojová studia**
Název tématu: **Srovnání postavení ženy ve společnosti ve fundamentalistické
Saúdské Arábii s napůl evropským Tureckem**
Zadávající katedra: **Katedra rozvojových studií**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem práce je analyzovat a následně srovnat postavení ženy ve společnosti fundamentalistické Saúdské Arábie a sekulárnějšího Turecka. Práce se zaměří na aplikaci islámského práva Šaría v každodenním životě saúdsko-arabských žen v porovnání se všedním životem žen v Turecku, který se právem Šaría neřídí. Teoretická část bude podpořena dotazníkovým šetřením, které se bude zabývat otázkou, jak české ženy vnímají postavení žen ve společnosti ve výše uvedených zemích.

Rozsah grafických prací: **dle potřeby**
Rozsah pracovní zprávy: **10 - 15 tisíc slov**
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**
Seznam odborné literatury:

1.AL-SHARIF, Manal. Driving My Own Destiny. Virginia Quarterly Review. 2012, roč. 88, č. 4, s. 96-101. ISSN 0042675X. 2.MTANGO, Sifa. A STATE OF OPPRESSION? WOMEN'S RIGHTS IN SAUDI ARABIA. Asia-Pacific Journal on Human Rights & the Law. 2004, roč. 5, č. 1, s. 49-67. ISSN 13881906. 3.R. KEDDIE, Nikki. Women in the Middle East: Past and Present. Oxford: Princeton University Press, 2007, s. 149-151. ISBN 9780691128634 4.Kandiyoti, D. (1977). Sex roles and social change: A comparative appraisal of Turkey's women. Signs, 3(1), 57-73. doi:10.1086/493439 5.Gültekin, M. (2011). Tradition, society and the concept of honor: stories on implementation. Eurasian Journal Of Anthropology, 2(2), 70-84 6.Status of Women. Turkey Country Review. 2010, s. 114-116. 7.SPENCER, Robert. Islám bez závoje. Praha: TRITON, 2006. ISBN 8072547615. 8.ZHARFBIN, Assadullah. Lékařem v Saúdské Arábii. Praha: Galén, 2008. ISBN 9788072625567.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Jakub Ambros**
Katedra rozvojových studií

Datum zadání bakalářské práce: **5. května 2014**
Termín odevzdání bakalářské práce: **16. dubna 2015**

L.S.

prof. RNDr. Ivo Frébort, CSc., Ph.D.
děkan

doc. RNDr. Pavel Nováček, CSc.
vedoucí katedry

V Olomouci dne 5. května 2014

Abstrakt

Cílem této bakalářské práce je charakterizovat a následně srovnat postavení žen v islámské společnosti v konzervativní Saúdské Arábii, která se stále řídí právem šaría, a v „otevřenějším“ Turecku, kde se právo šaría již neuplatňuje. Důraz je kladen na vybrané oblasti každodenního života, ve kterých jsou ženy z těchto společností často vystaveny různým, pro nás neznámým aspektům a omezením. Po přečtení tohoto dokumentu získá čtenář přehled o problematice zahalování, o zapojení žen do vzdělávání, o participaci žen na pracovním trhu, o jejich roli v rodině a i o tom, jaké mezinárodní dohody zabývající se postavením žen tyto země přijaly.

Klíčová slova

postavení žen ve společnosti, Turecko, Saúdská Arábie, islám, právo šaría, genderová nerovnost

Abstract

The aim of the thesis is to characterize and at once to compare the status of women in Islamic society in conservative Saudi Arabia, which is still governed by Sharia law and the „more open“ Turkey, where Sharia law is no longer applied. Emphasis is placed on selected areas of everyday life, in which are often women from these societies exposed to different, for us unknown aspects and limitations. After reading this document the reader will be familiar with the issues of veiling, the participation of women in education, the participation of women in the labor market, their role in the family and also about what international agreements dealing with the status of women, these countries have adopted.

Key words

Social status of women, Turkey, Saudi Arabia, Islam, Sharia law, gender inequality

Obsah

Obsah	7
Seznam zkratk	9
1. Úvod	10
1.1 Cíle práce a metodologie.....	11
2. Stručný historický vývoj postavení ženy v islámské společnosti Turecka a Saúdské Arábie	12
2.1 Turecko	12
2.2 Saúdská Arábie.....	16
3. Pozice ženy ve společnosti v Turecku.....	19
3.1 Zahalování.....	19
3.2 Vzdělávání.....	21
3.3 Práce.....	23
3.3.1 Zaměstnanost žen	23
3.3.2 Problémy zaměstnaných žen	24
3.3.3 Cíle ženské zaměstnanosti	25
3.4 Veřejný život.....	26
3.4.1 Participace žen v politickém životě.....	26
3.4.2 Péče o zdraví žen	27
3.5 Rodinný život.....	28
3.5.1 Pozice ženy v rodině v patriarchálních společnostech ve venkovských oblastech.....	31
3.5.2 Násilí.....	31
3.5.2.1 Vraždy ze cti aneb honor	33
3.6 Vymezení postavení ženy v rámci mezinárodních úmluv	35
4. Pozice ženy ve společnosti v Saúdské Arábii.....	36
4.1 Zahalování žen	36
4.2 Vzdělávání.....	37
4.3 Práce.....	40
4.3.1 Zaměstnanost.....	40
4.3.2 Problémy zaměstnaných žen	41
4.3.3 Pozitivní změny v ženské participaci a cíle ženské participace	44
4.4 Veřejný život.....	44

4.4.1 Segregace na základě pohlaví.....	44
4.4.2 Náboženská policie a její činnost	45
4.4.3 Mahram – nezbytný „společník“ v životě každé ženy	46
4.4.4 Identifikační karty, aneb „zviditelnění“ žen	46
4.4.5 Řízení automobilu a kampaň „Drive your life“	46
4.5 Nerovnoprávný přístup k soudům, dědictví, občanství i k volebnímu právu	48
4.6 Žena a omezení vyplývající z rodinného práva.....	49
4.6.1 Sňatek, rozvod	49
4.6.2 Násilí.....	51
4.7 Vymezení postavení ženy v rámci mezinárodních úmluv	51
5. Komparace postavení žen v Turecku a Saúdské Arábii	54
5.1 Komparace postavení žen v Turecku a Saúdské Arábii na základě relevantních indexů.....	54
5.1.1 Human Development Index (HDI)	54
5.1.2 Inequality adjusted Human Development Index (IHDI)	54
5.1.3 Gender Development Index (GDI)	55
5.1.4 Gender Inequality Index (GII)	55
5.1.5 Global Gender Gap	55
5.1.6 Očekávaná délka života, úmrtnost, plodnost.....	55
5.2 Komparace zjištěných skutečností	56
5.2.1 Zahalování	56
5.2.2 Vzdělávání	56
5.2.3 Trh práce.....	57
5.2.4 Rodinný život	58
5.2.5 Rozdíly, aneb jakým omezením čelí pouze saudskoarabské ženy	58
6. Závěr	60
Seznam literatury.....	62

Seznam zkratek

AKP – *Adalet ve Kalkinma Partisi* (Strana spravedlnosti a rozvoje)

angl. – anglicky

CCT – *Conditional Cash Transfers* (Podmíněné peněžní transfery)

CEDAW – *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women* (Úmluva o odstranění veškerých forem diskriminace žen)

EU – Evropská unie

GDI – *Gender development index* (Index genderového rozvoje)

GII – *Gender inequality index* (Index genderové nerovnosti)

HDI – *Human development index* (Index lidského rozvoje)

ID – identifikační

IHDI – *Inequality-adjusted Human Development index* (Index lidského rozvoje upravený o nerovnost)

např. – například

NGOs – *Non-governmental organisations* (nevládní organizace)

OECD – *Organisation for Economic Co-operation and Development* (Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj)

OP-CEDAW – *Optional Protocol to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women* (Opční protokol k úmluvě o odstranění veškerých forem diskriminace žen)

OSN – Organizace spojených národů

UNDP – *United Nations Development Programme* (Rozvojový program Organizace spojených národů)

UNTC – *United Nations Treaty Collection* (Sbírka dohod Organizace spojených národů)

tzv. – takzvaný

1. Úvod

Islám je jedním ze tří velkých světových monoteistických náboženství, je z nich nejmladší, ale za to nejrychleji se rozrůstající a určitě můžeme také říci, že je nejkonzervativnější. Jestliže se v médiích ať už v českých či zahraničních objeví zpráva o postavení žen ve společnosti v islámských zemích, téměř vždy se jedná o něco negativního, často souvisejícího s porušováním základních lidských práv a pro nás, Evropany, absolutně nepochopitelného. Příkladem mohou být titulky oznamující bičování, poleptání kyselinou nebo ukamenování ženy poté, co například podvedla svého manžela, často jde však o přečiny výrazně menší. Ženy v islámských společnostech rovněž čelí velkému množství pro nás nepředstavitelných omezení, jako je nemožnost účastnit se politického života, svobodně se vzdělávat, pracovat, vycházet ven na ulici či vlastnit řidičský průkaz. Tato skutečnost mě vede k zamyšlení, zda je situace žen v islámských zemích tak špatná, nebo jsme jen ovlivněni médii, která nám předkládají pouze stinnou stránku této problematiky? Další otázkou zůstává, jak samy ženy v muslimských zemích vnímají své postavení ve společnosti. Vidí sebe samy ve znevýhodněné pozici, jako to pozorujeme my, Evropané, nebo jim naopak nic nechybí a jsou se svým způsobem života spokojeny? Tuto otázku se pokusím dále v práci rozvést, je však možné, že ženy v islámských zemích nevědí, jaké je postavení žen v neislámských zemích, a proto se cítí se svým způsobem života spokojené.

V posledních letech se podíl muslimů ve vyspělých evropských zemích výrazně zvyšuje, početné menšiny najdeme například ve Francii, Německu, Nizozemsku, Španělsku, Velké Británii a Švédsku, méně početné se vyskytují samozřejmě i v dalších státech. Tento nárůst je dán vysokou migrací muslimů a také tím, že muslimové v Evropě vykazují vyšší přirozený přírůstek. A tak přichází období, kdy problémy muslimského světa, které se nás dříve tolik netýkaly, se stávají aktuálními, protože je musíme řešit i u nás, v Evropě. Příkladem může být hojně diskutovaný spor o to, zda je vhodné, aby si mladé muslimky zahalovaly obličej ve školách. Výhledy do budoucna navíc předpovídají, že během čtyřiceti let bude každý pátý obyvatel Evropy muslim, což znamená, že podobných střetů dvou odlišných kultur a náboženství bude neustále přibývat.

Výběr zemí pro provedení komparace postavení ženy ve společnosti neproběhl náhodně. Saúdskou Arábii autorka práce zvolila, protože se tento stát v odborných kruzích považuje za nejvíce fundamentalistickou islámskou zemi, lpící striktně na dodržování islámského práva šaría. V Saúdské Arábii působí islám ve své tvrdé

formě – *wahhábismu*.¹ Naopak Turecko bylo zvoleno, protože se přiklánělo hlavně za vlády *Mustafa Kemala Atatürka*, „našemu“ západnímu stylu života a i dnes jej lze považovat, kromě určitých regionů, za více liberální při dodržování islámských norem.

Ačkoliv jsem nevěřící, vzhledem k tomu, že jsem také žena, mě toto téma oslovilo proto, jelikož islám vždycky byl, je a bude náboženstvím, které mě díky svým kontroverzním zákonům vůči ženám žijícím v islámských zemích a jejich aplikaci ve veřejném životě bude zajímat. Měla jsem také možnost navštívit některé islámské země a udělat si tak částečně svou vlastní představu o tomto náboženství.

1.1 Cíle práce a metodologie

Cílem práce je popsat postavení žen v Turecku a Saúdské Arábii ve vybraných oblastech jako je zahalování, vzdělávání, práce a rodinný život. Tyto oblasti autorka práce vybrala proto, že jsou součástí každodenního života žen a lze na nich ukázat vzájemné odlišnosti, stejně jako odlišnosti od evropského standardu. Zmíněná budou rovněž určitá specifika u vybraných zemí. Druhým cílem je porovnání postavení žen ve společnosti v těchto zemích, které bude vycházet jak z výše uvedených oblastí, tak z relevantních indexů. Práce bude zpracována analýzou knižních i internetových zdrojů pomocí kompilační rešerše.

Původním záměrem autorky bylo provést dotazníkové šetření, které by zjišťovalo míru povědomí českých žen o postavení žen ve společnosti v Turecku a Saúdské Arábii. V průběhu zpracovávání práce však došlo k řadě skutečností (např. útok na redakci časopisu *Charlie Hebdo*, ...), které by mohly výsledek šetření negativně ovlivnit, zároveň byl již naplněn rozsah práce a daná problematika byla dostatečně popsána analýzou zdrojů. Z těchto důvodů se autorka rozhodla od dotazníkového šetření nakonec upustit.

---

¹ Sunnitské reformní hnutí za očistu islámu, dnes se uplatňuje pouze v Saúdské Arábii.

2. Stručný historický vývoj postavení ženy v islámské společnosti Turecka a Saúdské Arábie

2.1 Turecko

Şahin (2007) tvrdí, že Turecko má hluboce zakořeněnou praxi v rovnosti mezi ženami a muži spočívající v historických, kulturních a náboženských podkladech a také související s geografickou lokací v místě, kde se šířily kultury a civilizace. Jak dále autor dodává, základy ženských hnutí byly položeny již v Osmanské říši a umocněny v republikánské éře, mají tedy výjimečnou a unikátní historickou zkušenost.

Ženské střední a vysoké školy, které byly založeny během pozdějšího období Osmanské říše, produkovaly významný počet vzdělaných žen, které později hrály významnou roli ve formování republiky. Více než 40 ženských magazínů, které byly mnohdy editovány a vedeny ženami samotnými, bylo publikováno v říši před rokem 1923, také bylo založeno několik ženských asociací a skupin, které požadovaly práva žen na vzdělávání, práci a právo na účast v politice. Nicméně absence podporující politické a právní struktury, tak jako všudypřítomný vliv patriarchálních norem a hodnot, znemožňovaly ženám být viditelné a omezovaly jejich úsilí být aktivní ve veřejné sféře. (Turkish Culture Portal, 2015)

Se založením Turecké republiky roku 1923² se rovnost žen ve veřejné sféře stala víceméně národní politikou, mnoho zákonů se změnilo a nové byly přijaty, ženy byly podporovány, aby se zapojily jak do profesního, tak do politického života (Thalji, 2014).

Jak píše Şahin (2007), reformy provedené pod vedením Atatürka³ ženám garantovaly občanská práva a také celkovou změnu společnosti. V raném období republiky bylo díky přijetí světského práva ženám umožněno účastnit se života ve veřejných oblastech jako je vzdělávání, obchod a politika, vláda podporovala tato zapojení žen svou nestrannou politikou.

---

² Přesné datum je 29. 10. 1923.

³ V době, kdy se Turecko zotavovalo z první světové války, ustanovil Mustafa Kemal, jenž se sám nazýval Atatürk neboli otec Turků, první sekulární vládu v muslimské společnosti. Atatürk prohlásil: „Civilizovaný svět je daleko před námi. Nezbyvá nám nic jiného než ho dostihnout. Je na čase, abychom se přestali zabývat nesmysly jako „zda nosit klobouky nebo ne“. Musíme přijmout klobouky společně s dalšími výtvoři západní civilizace. Necivilizovaní lidé jsou odsouzeni k útisku civilizovanými.“ V relativně krátké době se z velké islámské říše, která byla sídlem chalífátu a vedoucí hvězdou muslimského světa, stal moderní stát západního typu. Jednota státu nebyla založena na náboženském, ale národnostním principu. (srov. Spencer, 2006, s. 117)

Jak dodává Turkish Culture Portal (2015), tyto republikánské reformy přinesly radikální změnu v postavení žen a podmínek jejich života ve společnosti. V tomto období byly považovány za nevídané a bezkonkurenční v rámci všech muslimských zemí na světě.

Thalji (2014) píše, že v roce 1926 Turecko přijalo nový občanský zákoník⁴ (odvozený od Švýcarska), který udělil ženám status „člověka“ a tím i stejná práva v některých aspektech jako měli muži (týkala se především svatby, rozvodu, dědictví). Dále byly zakázány náboženské a polygamní svatby.⁵

Nicméně, jak Thalji (2014) dodává, navzdory veškerému rozvoji se soukromý život tureckých žen příliš nezměnil. Jen malé skupině žen přinesly změny zlepšení života.

Do 80. let nebyla otázka žen diskutována otevřeně na veřejnosti. Důležitým faktorem bylo podepsání *Úmluvy o odstranění veškerých forem diskriminace žen* (CEDAW) Tureckem v roce 1985, v níž se země zavázala k přijetí takových opatření, která by ukončila veškerou diskriminaci žen.

V roce 1989 bylo na univerzitě v Istanbulu otevřeno první ženské vzdělávací a výzkumné centrum, následovala otevření dalších v jiných městech.

Rok 1993 byl pro Turecko dalším zlomovým rokem, poprvé se totiž stala premiérkou země žena – *Tansu Ciller z True Path Party*⁶, dnes už Demokratické strany (Thalji, 2014).

V roce 1995 na *4. Světové konferenci žen v Pekingu*, která byla svolána OSN, přijalo Turecko *Akční plán* – mezinárodní konvenci zacílenou na zlepšení statutu žen ve společnosti po celém světě. Jeho závazky bude autorka práce rozvíjet v relevantních kapitolách textu. Turecká vláda se v něm zavázala ke snížení mateřské a dětské úmrtnosti o 50 %, k rozšíření povinné školní docházky na 8 let a ke zvýšení ženské gramotnosti na 100 % do konce roku 2000. (Şahin, 2007)

Kritické prioritní oblasti Akčního plánu spadají do třech hlavních kategorií. První je vzdělávání, zdraví, dětství dívek a ekonomika jako nezbytná podmínka pro zplnomocnění žen ve společnosti. Druhou představují státní mechanismy (vedení a příspěví státu) a poslední kategorií jsou oblasti realizace – násilí na ženách, ženy a média, ženy u moci a rozhodování. Úmyslem je pozměnit náboženství, zvyky, tradice

---

⁴ Do té doby platila šaría. (Kropáček, 2006)

⁵ Thalji (2014) rovněž zmiňuje změny v sociálním rozvoji, které zaznamenaly turecké ženy během 30. let, například vůbec poprvé se Turkyň účastnila mezinárodní soutěže krásy v Bruselu roku 1932, jiná se jako první žena v historii stala bojovým pilotem.

⁶ Strana správné cesty (překlad autorky práce).

a speciální hodnoty oblasti, které hrají důležitou roli v uzákonění a tvorbě genderové nerovnosti a diskriminace žen. (The United Nations, 2004)

Thalji (2014) píše, že během prvních let vlády AKP⁷ byly provedeny dílčí reformy v turecké legislativě, a to hlavně díky úsilí lobbyistek za ženská práva a kampaní žen z celé země v roce 2001. Reforma trestního zákoníku uznala ženu jako „člověka“, změnila sexuální zločin na „zločin proti člověku“, byly vydány zákony kriminalizující sexuální obtěžování, manželské znásilnění, rovněž byly zvýšeny tresty (zavedení doživotí) za vraždy ze cti, byly realizovány změny za účelem odstranění diskriminace nevdaných žen. Jak dále Thalji (2014) dodává, stát se musí zavázat k tomu, aby rovnost mezi oběma pohlavími existovala i v praxi, čímž mohla být nová ústava z roku 2004 a podepsání *Úmluvy Rady Evropy o prevenci a potírání násilí na ženách a domácího násilí* v květnu 2011 (Council of Europe, 2014).

Stále ovšem existují témata, která i přes zavedení reforem týkajících se statutu ženy v Turecku během vlády AKP, vyvolávají nevoli mezi obhájci ženským práv a jsou předmětem kritiky vlády. V jedné ze svých řečí v roce 2010 o rovnosti muže a ženy *Recep Tayyip Erdogan*⁸ jasně prohlásil: „Ženy jsou ženy a muži jsou muži. Je možné, aby si byli rovni?“ (Thalji, 2014, s. 4)

V roce 2010 řekl rovněž Erdogan skupince zástupkyň z organizací hájících ženská práva, že nevěří v genderovou rovnost. O rok později došlo ke změně názvu ministerstva žen a rodiny na ministerstvo rodiny a sociální politiky. Tato změna vyvolala protesty z řad skupin žen zabývajících se právem, vadilo jim odstranění slova „žen“ z názvu ministerstva. Tvrdily, že výše uvedená změna dokazuje, že vláda vidí ženy pouze jako matky, manželky a části rodiny, ne však jako jednotlivé bytosti. (Kazem, 2014)

KAGIDER ve svém reportu (2012) píše, že Turecko prodělalo v nedávných letech rapidní proměny v sociální, ekonomické i politické oblasti. Pokud jde o posilování genderové rovnosti, proběhlo rovněž několik transformačních snah v právní i společenské oblasti. Je však zřejmé, že možný integrační proces EU byl klíčovým bodem jak pro vládní, tak občanské organizace k dosažení cílů genderové rovnosti v období po roce 2000. V teorii je genderová rovnost prioritou jak pro EU, tak pro samotné Turecko, v praxi však zákony a politiky nejsou zcela realizovány, politické

---

⁷ Celým názvem *Adalet ve Kalkınma Partisi*, česky Strana spravedlnosti a rozvoje, jedna ze dvou nejsilnějších politických stran v Turecku.

⁸ Bývalý premiér, od roku 2014 prezident Turecka.

závazky ke genderovým tématům jsou limitované, nerovnost mezi muži a ženami je tedy stále realitou. I přes reformní procesy zabývající se genderovou rovností, představují tradiční patriarchální struktury a dominantní mentalita mužů stále bariéru pro progresivní snahy o dosažení genderové rovnosti.

Turecko udělalo pokrok v ustavení právního rámce pro zlepšení lidských práv. Atatürkovy reformy, na kterých byly založeny nedávné reformy zabývající se ženskými právy, můžeme považovat za částečný úspěch a krok směrem do budoucna. Jedná se pouze o částečný úspěch, protože turecké ženy jsou stále vystaveny mnoha problémům od domácího násilí, přes vraždy ze cti, nízké participaci na pracovní síle a také v politické sféře. Navíc existence dalších specifických problémů záleží na jejich společenském postavení, etnickém původu a místě, odkud pochází. Základní myšlenkou je skutečnost, že problém „lidských práv“ obecně a „práv žen“ konkrétně, vyžaduje více času a reálnou společenskou a mentální transformaci. K tomu, aby výše uvedené změny nastaly, jsou potřeba právní změny, jež však představují pouze první kroky. Implementace, která vyžaduje politickou vůli jako základ, je opravdový krok, který musí být učiněn. (Thalji, 2014)

Thalji (2014) dochází k závěru, že ačkoliv udělalo Turecko v oblasti postavení žen ve společnosti pokrok, jedná se pouze o částečný úspěch, protože turecké ženy stále čelí mnoha problémům. Navíc, jak dodává Turkish Culture Portal (2015), reformy nezměnily ženské životy stejnoměrně v celé populaci.

Turecká společnost byla ovládána šarií a skupinou středověkých společenských zvyků více než 500 let během Osmanské říše, významné kulturní změny se proto nemohou projevit „přes noc“ (Brosnahan, 2015).

Když se AKP dostala v roce 2002 k moci, měla za cíl finalizování vstupu Turecka do Evropské unie, a tak její představitelé uskutečnili rychlé a pozitivní reformy v některých oblastech zahrnující i ženská práva. V tomto období Erdogan přemýšlel, pro kterou cestu se naklonit, zda více k sekularistům či islamistům. Proces vstupu do EU se vlekl bez náznaku, že bude Turecko brzy přijato, zároveň se na Středním východě zhoršovalo politické klima. Tyto skutečnosti zapříčinily, že Erdogan a AKP změnili směr, zejména pokud jde o témata týkající se žen. Zatímco představy byly takové, že Turecko bude modelovou zemí ve smyslu sekularismu a islámu, Erdogan zvolil jinou cestu, která je více islamistická, konzervativní a despotická. (Kazem, 2014)

2.2 Saúdská Arábie

Saúdská Arábie je celosvětově vnímána jako nejvíce fundamentalistická islámská země na světě. Považuje se také za rodiště islámu a na jejím území lze najít dvě nejposvátnější místa islámu – Mekku a Medínu. Následující kapitola odhalí, zda tomu tak bylo v historii vždy, nebo jestli existují v historii země i období, kdy byl tamní režim méně konzervativní čili přístupnější.

Moderní stát Saúdská Arábie byl založen roku 1932⁹ *Abd al-Azíz ibn Saúdem* po třicetileté kampani usilující o sjednocení Arabského poloostrova. Jeden z potomků zakladatele – král *Abdalláh* vládl zemi až do své smrti 23. 1. 2015. Nyní je v čele království jeho bratr *Salmán bin Abd al-Azíz*. Saúdská Arábie je monarchií založenou na silném rodovém příbuzenství, členové královské rodiny jsou nejmocnějšími elitami v zemi, která prosazovala už od svého vzniku atypickou restriktivní verzi islámu, jež má původ v 18. století a nazývá se *wahhabi*¹⁰ (Keddie, 2007). Spencer (2002, s. 26) dodává, že „wahhábovci představují nechvalně proslulou přísnou muslimskou sektu, která ovládá Saúdskou Arábii a udržuje si pocit povýšenosti nad zbytkem muslimského světa.“ Přesto však nebyl v historii Saúdské Arábie stále tak přísný režim, jako ho známe i dnes. Keddie (2007) tvrdí, že saúdští vládcí byli více otevření změnám mezi lety 1960–1970. V tomto období lze pozorovat určité povolování režimu, dokonce docházelo k podporování vzdělávání žen, a to i v zahraničí. Ženám se v tomto období naskytovalo i více pracovních příležitostí a celkově na ně bylo uvaleno méně omezení než dříve. Toto „volnější období“ však nemělo dlouhého trvání a skončilo, jak píše al-Sharif (2012), rokem 1979, kdy se militantní islamisté pokusili ovládnout Mekku. Ačkoliv se jim to nepodařilo, jak dále popisuje autorka, extremisté u moci za účelem zabránit dalším povstáním zrušili veškeré svobody, které byly tolerovány v minulých letech. Al-Sharif (2012) dále dodává, že krátce po povstání byly ženské hlasatelky

---

⁹ Přesné datum je 23. 9. 1932.

¹⁰ Založil ji sunnitský reformátor šejch *Muhammed ibn Abdul al Wahháb* (cca 1700–1792) a jejím záměrem je obnovit čistou verzi islámu odmítnutím veškerých změn, které se objevily po třetím islámském období – tj. kolem roku 950. (Islámské vyznání do té doby pravděpodobně následovalo přímo slova a činy Proroka, potom však spojení s Mohamedem začíná slábnout.) Nejviditelnějším důsledkem této reformy je skutečnost, že wahhábovské mešity postrádají minaret, wahhábovci se však do islámského povědomí zapsali daleko hlouběji. Al-Wahháb odmítl rozšířenou sunnitskou praxi uctívání muslimských svatých a nazval to druhem širku, hlavního muslimského hříchu uctívání stvořených bytostí společně s Alláhem. Na základě tohoto přístupu prohlásil všechny newahhábovské muslimy za nevěřící a vedl proti nim džihád, svatou válku. Wahhábovský úspěch během devatenáctého století rostl a zase klesal, avšak wahhábovský šejch Abdalazíz dobyl Rijád a v roce 1932 ustavil Království Saúdské Arábie na wahhábovských principech. Ostatními muslimskými skupinami wahhábovci postupně opovrhli a odmítli jejich tvrzení, že představují něco jako čistý nebo pravý islám.“ (Spencer, 2002, s. 26–27)

odstraněny z televize, obrázky žen zakázány, všechna možná ženská zaměstnání byla omezena na oblast vzdělávání nebo zdravotní péče, aktivity, které by podporovaly kontakt žen s muži, omezeny, hudba byla zakázána a kina uzavřena. Oddělení obou pohlaví bylo striktně prosazeno všude, i domy musely mít dva vchody, jeden pro muže a druhý pro ženy. Al-Sharif (2012) dále píše, že významnou změnu přinesly i petrodolary¹¹, které začaly proudit do kapes extremistů. Ti je využívali k podpoře misionářských učitelů, kteří často kázali nenávist k nevěřícím, oddanost celosvětovému džihádu¹² a odmítání každého, kdo nesdílí stejné myšlenky. Během 80. let se stali extremisté v Saúdské Arábii extrémně mocnými, prosazovali své ideje a nutili každého k podřizování se striktním pravidlům.

V posledních letech se dle Keddie (2007) pozice žen v saudskoarabské společnosti zlepšuje. Tuto skutečnost autorka dokládá událostmi z roku 2003, kdy saudskoarabský král Abdalláh¹³ zdůraznil nutnost rozšíření role ženy ve společnosti. Na konci tohoto roku se vůbec poprvé v historii země zúčastnilo 10 žen oficiální konference, rovněž *Ekonomické fórum v Džiddě*¹⁴ věnovalo poprvé ve své existenci jeden den otázce zabývající se pozicí žen v podnikání. Jak dále Keddie (2007) uvádí, tisk se začal více zaměřovat na ženská témata, která zahrnovala diskriminaci žen ve společnosti, zdraví žen, rostoucí míru rozvodovosti, zaměstnanost žen, řízení automobilu ženami a právní problémy, kterým ženy čelí v podnikání. Názory na mírné uvolňování režimu se různí. Jeden saúdský kněz vydal po konferenci v Džiddě edikt říkající: „Povolit ženám mísit se s muži je základ každého zla a katastrofy. Míšení mužů a žen je důvodem k většímu úpadku a cizoložství.“ (tamtéž, s. 151) Nicméně počet hlasitých reformátorů z řad mužů i žen roste, navzdory hrozbám a případnému uvěznění. První nezávislý průzkum ukázal, že 90 % obyvatel je pro přiznání více práv ženám a 63 % si myslí, že by ženám mělo být dovoleno řídit auto. (tamtéž) Zákazem řízení aut pro ženy se bude práce více zabývat v kapitole 4.4.5. Jak popisuje al-Sharif (2012), změna v jejím životě nastala v roce 2000, kdy byl zaveden internet v Saúdské Arábii. Jak dále dodává, internet sloužil jako první pomyslné dveře pro saudskoarabskou mládež, aby se odvážila do okolního světa. Sama autorka

---

¹¹ Označení amerického dolaru, který byl vydělán prodejem ropy.

¹² Povinnost bojovat za víru, která se krystalizovala v koránských ustanoveních postupně, od požadavků trpělivosti, přes vyzdvižení práva odražených útoků až po úkol vést aktivní, iniciativní boj za podrobení nevěřících nepřátel. (Kropáček, 2006)

¹³ Abdalláh byl u moci de jure od roku 2005, ale de facto již dříve.

¹⁴ Angl. *Jiddah Economic Forum*, přední centrum pro ekonomy a businessmany z celého světa, funguje od roku 2000 a je jednou z nejvýznamnějších celosvětových událostí. (Jeddah Economic Forum, 2015)

popisuje, jak si uvědomila, v jak malé „krabici“ se pohybuje, poté, co začala komunikovat s lidmi, kteří měli odlišné názory. Tyto konverzace vyvolaly v její hlavě plno otázek. Jak dále dodává, začala ztrácet strach ze zneuctění své původně čisté víry.

Jak tuto kapitolu zakončuje Manea (2013) svým tvrzením, že opravdová změna v systému saudskoarabského genderového apartheidu není v blízké budoucnosti pravděpodobná.

3. Pozice ženy ve společnosti v Turecku

„Pokud společnost nevede jednotný boj mužů i žen k dosažení společného cíle, neexistuje vědecky žádný způsob, jak se stát civilizovaným nebo rozvinutým.“ (Mustafa Kemal Atatürk)

V Turecku žije 13 milionů žen ve věkové skupině 15–49 let, což představuje 25 % populace. S takovým podílem žen je nevyhnutelné, že se jejich problémy odráží ve společenském životě státu (The United Nations, 2004). Postavení žen v turecké společnosti je odlišné od toho, jak ho známe z naší země. Není lepší, není horší, je jiné (Brosnahan, 2015).

Navzdory regionální, ekonomické a sociální diverzitě Turecka je zřejmé, že náboženské hodnoty, tradice a etnické víry spolu dohromady ovlivňují strukturu ženských genderových rolí, a to zejména v jihovýchodních a východních venkovských oblastech země (Gültekin, 2011).

Jak dále Thalji (2014) dodává, starosti žen v Turecku nejsou jednotné, ale liší se u městských a venkovských žen a u žen pocházejících z odlišných společenských tříd a etnických komunit. Ženy v Turecku obecně stále čelí různým problémům, jako je nízká míra gramotnosti, celková nízká participace ve vzdělávání, vysoká nezaměstnanost, nízká úroveň politické účasti, domácí násilí a tzv. vraždy ze cti.

3.1 Zahalování

Nařízení, které ukládalo ženám zahalování se, bylo postaveno mimo zákon roku 1925 (Şahin, 2007). Atatürk od dob založení tureckého sekulárního státu odmítal zakrývání ženských hlav šátkem, považoval to za zaostale vypadající. Bylo zakázáno nošení šátků na veřejných místech a v úředních budovách.¹⁵ Nicméně toto téma bylo a je především mezi muslimskou částí populace velmi kontroverzní. (BBC, 2014)

Çarkoğlu a Toprak (2007) vysvětlují, že ženy, které se v Turecku rozhodnou ať už ze svého náboženského přesvědčení, nebo podle tradice zahalovat, mají tři různé způsoby, jak tomu učinit. První možností je, že si žena zakrývá celé tělo od hlavy až

---

¹⁵ Jako názorný příklad tohoto zákazu lze uvést ženu jménem *Merve Kavakci*, která byla jmenována ministryní v roce 1999, krátce na to byla však funkce zproštěna, protože se do úřadu dostavila s šátkem na hlavě. Tato žena byla dokonce vykázána z politiky a bylo jí odebráno turecké občanství. (Kamerling a Gustafson, 2012)

k patě s výjimkou očí.¹⁶ Druhou možností je pokrývka hlavy, která může mít více forem, z nichž nejběžnější je šátek, jež zakrývá pouze hlavu ženy a nechává některé vlasy viditelné. Poslední metoda, kterou může žena využít k zahalení se, je taková, jež nechává obnažený obličej, avšak zakrývá celou hlavu, zahrnuje i krk, ramena a všechny vlasy.

Dvě třetiny tureckých žen si zakrývají hlavu šátkem, dělají to i manželky a dcery premiéra a prezidenta republiky. V roce 2008 pozměněná turecká ústava zmírnila striktní zákaz nošení šátků na univerzitách a povolila je ve formě, kdy byly vázány volně pod bradou. Šátky, které zakrývaly krk a závoje zakrývající celé tělo, byly stále zakázány. V říjnu 2013 Turecko odvolalo i pravidlo zakazující ženám nošení šátků ve státních institucích s výjimkou policie, armády a soudnictví. Vládnoucí strana AKP, která má své kořeny v islámu, prohlásila, že zákaz nošení šátků znamenal pro mnohé dívky diskriminaci v podobě odepření vzdělání. Nicméně sekulární ustanovení říká, že zmírnění tohoto nařízení bude prvním krokem k přípuštění islámu do veřejného života. (BBC, 2014) Erdoganovi sekulární kritici tvrdí, že tyto změny měly spíše politické důvody než nějaký upřímný zájem o zlepšení ženských práv (Kazem, 2014). Podle Kamerling a Gustafsona (2012) ženy v Istanbulu ze 70 % nenosí šátek, zatímco v centrálních a východních oblastech země ženy zřídka vycházejí na ulici a pokud ano, tak jedině se šátkem.

Dle průzkumu Çarkoğla a Topraka (2007) zahalování žen v Turecku ovlivňuje prostředí, ve kterém žena žije, věk i její finanční příjem. Pokud srovnáme průzkumy z let 1999 a 2006, dojdeme k výsledku, že počet žen, které používají pokrývku hlavy, se zvýšil ve venkovských oblastech, ale snížil ve městech. Nicméně *çarşaf*, který, jak již bylo zmíněno výše, zakrývá největší část těla, mladé ženy ve věku 18–39 let téměř nenosí. Z průzkumu rovněž vyplývá, že mezi sledovanými roky vzrostl počet žen ve věkové skupině 25–39 let, které nenosí šátek z původních 28 % na 41,5 %, u mladší věkové skupiny 18–24 let je to z původních 40,5 % na 50,7 %. Pokud se zaměříme na příjem ženy, průzkum dále odhaluje, že v roce 2006 se 37,2 % žen střední příjmové skupiny nezakrývalo, u vyšší příjmové skupiny to bylo 71,2 % žen. Průzkum dále zjišťoval zajímavou otázku, ptal se svobodných mužů, zdali by po nadcházejících manželkách vyžadovali, aby se zahalovaly, 56 % respondentů odpovědělo, že ne, zbylých 44 % ano. Poslední zajímavost, kterou průzkum odhalil, je důvod, proč se ženy

---

¹⁶ Tento způsob zahalování se v turečtině označuje jako *çarşaf*.

zahalují. Pouze 1,1 % respondentek odpovědělo, že tak činí kvůli svému manželovi, snoubenci či rodině, 46 % žen se domnívá, že by to vyvolalo námitky, kdyby vyšly nezahalené.

Jak dodává Çarkoğlu a Toprak (2007) v rozporu s tvrzením obou částí společnosti, sekulární a islámskou, téma nošení šátků v současné době nemá místo v turecké společnosti. Turecká veřejnost nepovažuje téma šátků za důležitější než ekonomické problémy a otázky národní bezpečnosti.

3.2 Vzdělávání

Jak píše Şahin (2007), zákon pro sjednocení vzdělávání byl přijat v roce 1925. Jeho úkolem bylo poskytnout rovné vzdělávací možnosti jak pro muže, tak pro ženy, a to díky sjednocení vzdělávání pod jednotný systém.

Jedním z nejdůležitějších kroků, které Turecko učinilo pro zplnomocnění žen po Pekingské konferenci, bylo přijetí zákona o osmileté povinné školní docházce v roce 1997. Mnoho dívek totiž z ekonomických a kulturních důvodů ve vzdělávání po ukončení povinné školní docházky již nepokračovalo, její prodloužení tedy zajistí, že se tyto dívky budou vzdělávat déle, což přispěje i k jejich sebeuvědomění. Rovněž se předpokládá, že mladé ženy budou více svobodné ve vybírání oblasti studia, a že se díky delší povinné docházce posune směrem nahoru věk pro manželství a mateřství. Dalším krokem této konference bylo to, aby se dívky vzdělávaly ve větší míře a odstranila se tak genderová mezera mezi dívkami a chlapci ve vzdělávání. (The United Nations, 2004)

Dle reportu OECD (OECD, 2013) byl za účelem zlepšení kvality vzdělávání a zvýšení míry participace zaveden v roce 2012 zákon, který zvýšil povinnou školní docházku z původních osmi na 12 let. Tento zákon také předefinoval vzdělávací systém do třech úrovní – primární vzdělávání, nižší a vyšší sekundární vzdělávání. V praxi to podle nově ustanovené povinné školní docházky pro každé dítě znamená čtyři roky v každé úrovni vzdělávání.

CIA (2014) udává, že gramotnost žen dosahuje dle odhadů z roku 2011 90,3 % (u mužů 97,9 %). Jak dodává Thalji (2014), mnoho žen, jejichž gramotnost není známa, nebylo zahrnuto do této statistiky. Negramotnost mezi ženami je třikrát vyšší než mezi mužskou částí populace, nejvíce negramotných žen obývá vesnické oblasti ve východních a jihovýchodních regionech (Turkish Culture Portal, 2015).

Za účelem zlepšení primárního vzdělávání vznikl projekt s názvem *Miléniový projekt pro přechodné vzdělávání*. Jeho cílem je poskytnout stoprocentní vzdělávání na primárním stupni výuky a zlepšit rovněž její kvalitu, k čemu má přispět například snížení počtu studentů ve třídě pod 30 a také ukončení slučování tříd. Dalším záměrem je rozšíření mobilních škol¹⁷, které využívají hlavně dívky ve venkovských sídlech s absencí školy. Studenti v odlehlých a málo obydlených oblastech, kde mobilní školy nejsou ekonomicky únosné a dopravní služby jsou nedostatečné, potom využívají služeb internátního školství¹⁸, tedy ubytování a stravy přímo ve školách. (The United Nations, 2004)

Jak dále uvádí Şahin (2007), Turecko je od roku 2002 zemí s příkladným úspěchem v oblasti vzdělávání. Díky rozšíření povinné školní docházky primárního vzdělání, usilovným snahám všech partnerů zapojených v tomto procesu a působením různých iniciativ¹⁹, bylo v primárním vzdělávání dosaženo genderové rovnosti. Dva miliony matek využily tzv. podmíněných peněžních transferů²⁰, které měly za cíl zvýšit docházku dívek do škol poskytnutím dodatečné podpory chudým rodinám, jejichž dívky školu navštěvovaly. Země zaznamenala dramatické zvýšení v míře primárního vzdělání. Čistý podíl dětí v primárním školství mezi lety 2001 – 2002 byl celkově 92,4 %, podíl chlapců 96,2 %, dívek 88,4 %. Mezi lety 2011–2012 vzrostl celkový podíl na 98,67 %, z čehož představovali chlapci 98,77 % a dívky 98,56 %.

Podíl žen, které dokončily sekundární vzdělávání, vzrostl z 22,6 % v roce 2002 na 26,4 % v roce 2012²¹. Ženy v Turecku tak stále nedosahují na své mužské protějšky (36,6 %).

Míra dosažená terciálního vzdělání se u tureckých žen zvýšila z 6,6 % v roce 2002 na 10,6 % v roce 2012.²² Rovněž ve srovnání obou pohlaví vítězí muži, kteří pravděpodobněji dosáhnou terciálního vzdělání (10,2 % v roce 2002 a 14,2 % v roce 2012). Mezera mezi muži a ženami v dosažení terciálního vzdělání –

---

¹⁷ Angl. *Transported school*, slouží studentům základního vzdělávání, kteří žijí v osadách s nízkou a roztržitou populací. Tito studenti jsou denně přepravováni do centrálních vzdělávacích institucí ve větších vesnicích či městech. (Toprakci, 2010)

¹⁸ Angl. *Boarding Primary Schools*.

¹⁹ Příkladem může být iniciativa „Haydi Kizlar Okula“, „No tak, dívky, pojďte do školy!“ (překlad autorky), která byla spuštěna v roce 2003 a zabývala se řadou ekonomických a sociálních faktorů, které přispívají k nedocházení dívek do škol.

²⁰ Angl. *Conditional cash transfers* (CCT), mají za cíl snížit chudobu pomocí programů sociálního zabezpečení (dávek), které jsou však podmíněny jednáním příjemce (v našem případě docházkou dívek do škol). K převodu peněz tedy dochází jen v případě, kdy jsou požadované kritéria příjemcem splněna. Tato kritéria nejčastěji zahrnují docházku dětí do škol, absolvování pravidelných lékařských prohlídek a docházení na očkování.

²¹ V obou dvou letech byl ale značně pod EU 27 průměrem, který byl 61,2 % v roce 2002 a 70,9 % v roce 2012. (European Commission, 2013)

²² Nicméně tento příznivý rozvoj je i zde stále pod průměrem EU 27, který byl v roce 2002 17,1 % a v roce 2012 25,8 %. (European Commission, 2013)

3,6 procentního bodu v roce 2012, zůstala konstantní během sledovaného časového období a může být vysvětlena kulturními důvody a také relativně nízkým zvýšením platu pramenícím z vyššího vzdělání. (European Commission, 2013)

Ženami dominované obory jsou především učitelství, trenérství a pedagogika nebo zdravý životní styl, u mužů se jedná především o inženýrství, výrobu a stavitelství. Překvapivě zastoupení žen v tradičně mužských oborech jako je věda, matematika a počítače je poměrně vysoké, vyšší než evropský průměr. Navzdory těmto odlišnostem ukazují údaje typickou genderovou distribuci ve studijních oborech s nejvíce ženami zastoupenými v oborech zabývajících se zdravým životním stylem (61 %). (European Commission, 2013)

Cílem turecké vlády je do roku 2023²³ navýšit počet víceúčelových komunitních center v celé zemi ve spolupráci s místními autoritami, guvernéry a NGOs. Tato centra mají za cíl zvýšit docházku chlapců i dívek do škol primárního a sekundárního vzdělávání na 100 %, dále posílit předškolní vzdělávání, odstranit překážky, kterým ženy čelí při odborném vzdělávání – povolit jim přístup k vědě a technologiím a v neposlední řadě také zplnomocnit ženy a posílit jejich společenské postavení v periferiích a ve venkovských oblastech země (Şahin, 2007).

3.3 Práce

3.3.1 Zaměstnanost žen

Jak píše Kadercan (2014), pozice žen na pracovištích je další neutěšenou oblastí v zemi, jejíž ekonomika je liberální a jejíž korporace se snaží být konkurenceschopné v globálním měřítku. Nejvyšší řídicí pracovníci podniků často vidí potřebu osvojit si celosvětovou podnikovou kulturu, která je převážně západní, když však přijde řeč na práva žen na pracovišti, jednoduše uplatňují tradiční hodnoty na regionální úrovni.

Občanský zákoník, který byl přijat 1. 1. 2002 uzákonil, že ženy mají svobodu k volbě jejich profese a práce, nepotřebují povolení manžela, které do roku 1990 bylo nutné (The United Nations, 2004).

---

²³ Tento i mnohé ostatní cíle spadají do programu Politické vize 2023 vládnoucí strany AKP. Strana je stanovila v roce 2012. Dílčí cíle spadají do třech velkých oblastí – politika, společnost a světové dění. Rok, ke kterému se jednotlivé cíle vztahují, byl vybrán záměrně na 100leté výročí od vzniku republiky. (AKPARTI, 2015).

Zaměstnanost tureckých žen se řadí mezi jeden ze základních problémů země. V souvislosti s globalizací se nezaměstnanost žen během posledních dvaceti let přesunula do šedé ekonomiky²⁴. Tento fakt dokazuje značný a pokračující pokles v ženské participaci na pracovní síle. Zatímco v roce 1990 představovala 34 %, v roce 1998 již jen 27,9 % a v roce 2001 25,9 %. (The United Nations, 2004) Podle Tureckého statistického úřadu a jeho údajů z roku 2012 je ženská míra zaměstnanosti stále nízká, pohybuje se kolem 29,5 %, oficiální nezaměstnanost představuje 10,8 % (Thalji, 2014).

76,1 % tureckých žen je zaměstnaných v pěti odvětvích, která jsou nejvíce zastoupena ženami. Tento podíl je vyšší než podíl mužů zaměstnaných v pěti odvětvích, která jsou nejvíce zastoupena muži (69,1 %). Tři z pěti nejoblíbenějších ženských odvětví, jmenovitě zemědělství, lesnictví a rybolov, dále pak výroba, velkoobchod a maloobchod, patří také mezi pět nejoblíbenějších odvětví mužů. 60,8 % žen a 52,2 % mužů pracuje v některém z těchto sektorů. Zbývající dva sektory odhalují horizontální segregaci. U žen dominují obory vzdělávání a lidské zdraví se sociální péčí, u mužů pak stavba a veřejná správa. (European Commission, 2013)

Přestože se podíl zemědělského sektoru země snížil v důsledku migrace do městských oblastí o polovinu, tento sektor stále zaměstnává největší počet žen. Ačkoliv zde mají ženy pozici neplacených rodinných pracovnic, motivuje je to i přesto k participaci v rozhodování a socializaci. Některé oblasti v sektoru služeb jsou společensky přijímané jako „oblasti vhodné pro ženy“, zatímco v sektoru průmyslu je především ve výrobě ženská participace na pracovní síle omezená, ženy jsou zde upřednostňovány na pracovních místech náročných na počet pracovníků. (The United Nations, 2004)

3.3.2 Problémy zaměstnaných žen

V Turecku panuje intenzivní migrace z venkovských oblastí do měst, a tak ženy, které dříve měly práci na vesnici, jsou často neúspěšné při hledání práce ve městě. Důvodem je především nedostatečné vzdělání a málo profesních zkušeností. Tyto ženy se obecně poté stávají ženami v domácnosti. Nicméně nezaměstnanost není jen problémem nevzdělaných a nedostatečně profesně zkušených žen. Míra nezaměstnanosti u mladých vzdělaných žen žijících ve městech, které mají přinejmenším ukončenou střední školu, je dvakrát vyšší než u mužů za stejné situace (ženy 43 %, muži 20 %). (The United Nations, 2004)

---

²⁴ Neregistrovaná výroba, práce na černo, samoopravy apod.

Tyto údaje o nezaměstnanosti jsou nepovzbudivé navzdory faktu, že turecké podnikatelky mají nyní větší přístup k financování prostřednictvím bank a také k pomoci od NGOs, pokud jde o mikrofinancování úvěrů (Thalji, 2014). Také Turecká veřejná banka²⁵ se snaží podporovat drobnou podnikatelskou činnost aplikací úvěrových programů s nízkým úrokem po dlouhou dobu, a tak ženy, které vyrábí doma, nebo si zakládají malý business, mohou mít užitek z těchto programů (The United Nations, 2004).

Podíl žen v řídicích výborech tureckých společností není vyšší než 10 %. Pokud by v tomto čísle nebylo zastoupeno i rodinné podnikání, v němž mají ženy slovo v managementu, bylo by o dost nižší (Kadercan, 2014). Jedenáct ze 100 žen pracuje v jejich vlastním podnikání jako zaměstnavatel, 39 jako zaměstnanec za denní či měsíční plat a zbylá polovina pak pracuje jako rodinný pracovník bez platu (The United Nations, 2004). Podíl žen ve vedení největších společností je 23 %, podíl prezidentek ve společnostech s veřejně obchodovanými akciemi je 12 %. Zároveň zde existuje rozdíl v platu muže a ženy²⁶, který dosahuje 25 %. (KAGIDER, 2012)

Více než 1/3 lékařů a univerzitních profesorů a 1/4 právníků a soudců v zemi představují ženy (Turkish Culture Portal, 2015).

Dalším problémem je fakt, že ženy a děti jsou často zaměstnány bez jakýchkoliv sociálních práv a sociálního zabezpečení. Z 11 milionů aktivních pracujících představují ženy se sociálním zabezpečením pouze 14,5 % (1,6 milionu). (The United Nations, 2004)

Problémem mnoha pracujících žen je ukončení jejich pracovní kariéry po krátké době a nemožnost dosáhnout profesního postupu. Hlavním důvodem je problém sloučení práce s domácností. Ženy musí spolu s manželem a za pomoci státu zastávat péči o děti a starší osoby v rodině. Počet denních center péče je přes veškeré snahy v zemi stále nedostatečný. (The United Nations, 2004)

3.3.3 Cíle ženské zaměstnanosti

Cíl 35 % ženské participace na pracovní síle stanovený k roku 2023 tureckou vládou se musí zvýšit v souladu se ženskými zaměstnaneckými cíli EU a OECD.²⁷

Ke zvýšení genderové rovnosti v zaměstnání je nutný univerzální, cenově dostupný a dosažitelný systém dětské péče, počet center a jejich kvalita se musí zvýšit.

---

²⁵ Angl. *Turkish Public Bank*.

²⁶ Angl. *gender wage gap*, je rozdíl mezi mužským průměrným výdělkem a ženským průměrným výdělkem vyjádřený jako procento mužského průměrného výdělku (OECD – iLibrary, 2013).

²⁷ Více o daném cíli viz poznámka pod čarou na str. 23, kapitola 3.2.

Měly by být vyvinuty státem financované pobídky pro pracující rodiny vztahující se na péči o děti.

Propojení mezi vzdělávací a pracovní oblastí by mělo být posíleno například speciálním tréninkem a systémem na podporu kariéry pro ženy, které si poprvé hledají práci. Mini úvěrové programy se speciálními pobídkami pro ženské podnikatelky by měly být vyvinuty za spolupráce odpovídajících ministerstev, agentur, NGOs a veřejných monitorovacích agentur. (KAGIDER,2012)

Zaměstnanost žen zlepšuje roli žen jak ve veřejných, tak soukromých oblastech. Mladá generace upřednostňuje svatbu a příchod prvních dětí později a dřívější odchod do důchodu. Je proto důležité, aby politiky zahrnovaly všechna období života ženy – dětství, dospívání, participaci na trhu práce, mateřství a odchod do důchodu, aby byly komplementární a podporovaly se. I když mají ženy práci, zůstávají zodpovědné za domácí práce a mateřské povinnosti. Z tohoto důvodu byly navrženy politiky, které pobízejí muže, aby asistovali ženám s domácí prací a péčí o děti. Také pracoviště pro ženy by měla být více uzpůsobena jejich potřebám, čímž by se zvedla ženská zaměstnanost. (Şahin, 2007)

3.4 Veřejný život

3.4.1 Participace žen v politickém životě

Participace v politickém životě – ať jde o sledování politických otázek, provádění politických kroků, hlasování, kandidování nebo účast při rozhodování, je pro jedince důležitá, aby byl spojen s politickým systémem. Pokud se ženy účastní politického života, mohou efektivněji sledovat svá práva a projevit svůj názor, pokud jde o politiku týkající se rodiny, společnosti a vnitrostátních záležitostí. (Şahin, 2007)

Od poloviny 80. let 20. století docházelo v různých zemích k rozvoji podpůrných politik za účelem zvýšení zastoupení žen v politickém životě. Rovnoprávná participace žen v rozhodování neznamena pouze spravedlnost a demokratické hnutí, ale také nezbytné požadavky pro zlepšení statutu žen. (The United Nations, 2004)

Şahin (2007) píše, že tureckým ženám bylo přiděleno hlasovací právo roku 1930 v místních volbách, respektive roku 1934 ve volbách všeobecných, což je, jak dále dodává, dlouho předtím, než jej měly mnohé evropské ženy.

Jak ale dokládá Thalji (2014), ženy jsou v politické sféře stále nedostatečně

zastoupeny. Ve všeobecných volbách, které se konaly v roce 2011, bylo 79 žen – kandidátek zvoleno do parlamentu, což představuje pouhých 14,4 %. V těchto volbách byla zvolena pouze jedna žena jako ministryně, a to ministryně rodiny a sociálních věcí.²⁸ V místních volbách, které se uskutečnily v březnu 2009, představovaly ženy pouze 27 (0,9 %) z 2948 zvolených starostů měst a 1340 (4,21 %) z 31 790 členů městské rady. Jak dodává Şahin (2007), počet žen v regionálních zastoupeních vykazuje podobně nízká čísla, z 3 379 členů představují ženy pouze 100 (3,25 %). Jak Şahin (2007) nakonec dodává, pokud mají mít ženy důležitější pozici v rozhodovacích mechanismech, je nezbytné, aby se jejich počty v politické sféře navýšily.

Keskin (1997) píše, že turecký parlament poskytuje ženám možnost participovat v politice, nicméně jsou zde bariéry, které brání jejich aktivitě. I přes proces modernizace se stále, i když už v menší míře, věří, že ženě by jako političce bránila její tradiční rodinná role. Muž je ten, který se má zabývat ostatními tématy. Ženy také častěji preferují jiná zaměstnání, a tak vidí politiku jako zasahující do jejich kariérních plánů. Účast v politice rovněž vyžaduje vysoké výdaje, které si turecké ženy často nemohou dovolat. Ženám může v účasti v elitářské demokracii bránit také nedostatek vzdělávacích příležitostí.

3.4.2 Péče o zdraví žen

Turecko se na základě mezinárodních konvencí zavázalo ke zvýšení kvality a kvantity lékařské služby poskytované dívkám a ženám, tomu lze přisuzovat rostoucí trend ukazatele očekávané délky života při narození, který je 75,4 let pro ženy a 71,3 let pro muže (CIA, 2014b). Nicméně ačkoli je očekávaná délka života při narození u žen vyšší než u mužů, je to pořád méně než v rozvinutých zemích, kde obě pohlaví mají přístup ke stejným službám.

S ohledem na zdraví žen v Turecku je nejdůležitější šíření poskytování služeb zabývajících se reprodukčním zdravím žen a zvyšování jejich kvality. Poradenské služby zabývajících se plánováním rodiny a zdravím žen jsou poskytovány zdarma ve všech zdravotnických jednotkách. (The United Nations, 2004)

Mezi nejvýznamnější zdravotní zlepšení se řadí výrazné snížení kojenecké úmrtnosti, která poklesla mezi lety 1998–2008 o 48 %. Tento vývoj ukazuje, že míra

---

²⁸ Zastupovala tuto funkci v letech 2011–2013 ve třetí vládě tehdejšího premiéra, dnes prezidenta Erdogana. Nyní je starostkou Gaziantepu.

kojenecké úmrtnosti může být snížena, pokud jsou systematické a udržitelné programy realizovány vlivnými institucemi. (Şahin, 2007)

Úmrtnost matek při porodu představuje další problém. Dle CIA (2014b) a jejího údaje z roku 2010 se jedná o 20/100 000 živě narozených dětí, což je vysoké číslo v porovnání s ostatními rozvinutými zeměmi. Důvodem jsou především časná a většinou domluvená manželství, s nimiž souvisí častá a brzká těhotenství, jež jsou rovněž problémem, který vážně ovlivňuje turecké dívky, a to především ve venkovských oblastech (Thalji, 2014).

Plodnost tureckých žen má tendenci se snižovat. Nejdůležitějšími faktory, které ji ovlivňují, jsou regionální rozdíly (východ-západ), místo bydliště (venkov-město), věk ženy a úroveň vzdělání. Nejvyšší plodnost vykazuje věková skupin žen 20–24 let. Průměrná míra plodnosti je 2,08 dětí na ženu. Celková míra plodnosti se pohybuje kolem 3,1 pro ženy ve venkovských oblastech a 2,4 ve městských. Východní Anatólie je regionem s nejvyšší plodností (více než 4 děti), nejnižší počet naopak vykazuje Západní Anatólie (2 děti). Tato míra je již srovnatelná s mnohými západoevropskými zeměmi. Vzdělání je důležitým faktorem, který ovlivňuje plodnost. Ženy, které nemají vzdělání nebo školu nedokončily, mají v průměru 4 děti, kdežto ženy, které vystudovaly střední či vyšší školu pouze 1,6. (The United Nations, 2004; CIA, 2014b)

3.5 Rodinný život

Oblast rodinného života a domácnosti patří mezi ty, kde může být ženský podřízený statut a násilí na ženách nejlépe pozorováno. I když republikánské reformy poskytly právní a institucionální struktury pro ukončení sexuální segregace a nerovného zacházení se ženami, tato opatření nevyvolala změny v životním stylu. Navíc role v rodině patří mezi základní kulturní prvky, které jsou nejvíce odolné vůči změnám. (Kadercan, 2014)

V tradiční turecké společnosti byly mužské a ženské role jasně definovány a každé pohlaví bylo víceméně suverénní v rámci své příslušné oblasti. Manžel (otec) byl hlavou domácnosti, jeho manželka (matka) byla zodpovědná za dům a rodinu. Muž obvykle vycházel z domu, aby se zabýval obchodem, vládou a armádou, žena zůstávala zpravidla blízko domova a starala se o úrodu, dobytek a domácnost. (Brosnahan, 2015)

V roce 1998 přijalo Turecko Zákon o ochraně rodiny. Tento původní zákon byl poté pozměněn roku 2007, kdy byl rozšířen tak, aby zahrnoval i prevenci násilí na ženách, tedy Právelem na ochranu žen a rodinných členů proti násilí. V platnost tento pozměněný zákon vstoupil v březnu 2012. Navzdory určitým nedostatkům tohoto zákona (nevztahoval se na nevdané a rozvedené ženy) byl důležitý v poskytnutí „ochranného systému“ v případě, kdy by manželka či děti byly předmětem zneužívání. (Thalji, 2014)

Pozměněný zákon zavedl ochranná opatření, která budou rozhodována rodinnými soudy na základě stížností týraných žen a dětí nebo na žádost státního zástupce. Za účelem ochrany obětí a ostatních rodinných členů, zákon také udává, že ten, kdo se dopustil násilí, by měl načas zůstat mimo domov i pracoviště. V případě, že bezpečnostní síly zjistí, že pachatel násilí toto nařízení porušuje, hrozí mu uvěznění po dobu tří až šesti měsíců. (The United Nations, 2004)

Občanský zákoník, který vstoupil v platnost 1. 1. 2002, poté posílil genderovou rovnost, rovnost mezi manželi a prohlásil ženy plně rovny mužům v rodině a ve společnosti. Z jeho ustanovení bylo důležité zvýšení legálního věku pro uzavření manželství z 15 na 17 let (v mimořádných případech lze soudcem povolit svatbu v 16 letech), dále zrušit termín „hlava“ rodiny, manželé se dle něj mají společně starat o řádný chod domácnosti. (The United Nations, 2004)

Manželství jsou v Turecku převládající, pocházejí z nich téměř všechny děti. Věk prvního uzavření manželství, se kterým je spojeno riziko těhotenství, je důležitým demografickým indikátorem. Zatímco dnes 45–49 leté ženy uzavíraly svá manželství ve věku kolem 18 let, dnešní 25–29 leté ženy ve věku 20 let. Tento ukazatel znázorňuje stálý růst věku při uzavírání prvního manželství. (The United Nations, 2004)

Polygamie je v Turecku oficiálně zakázána²⁹, nicméně i přesto žije kolem 200 000 žen v polygammním manželství. Tato praxe je běžná zejména v jihovýchodní části země, kde jsou druhé manželky často provdávány během náboženských a kulturních obřadů. Tyto ženy mají jen velmi malou právní ochranu. Muži si hledají druhou manželku často v případě, kdy jim ta první není schopna porodit dítě, navíc cenění jsou zejména chlapi. (EurActiv, 2011)

Domluvené svatby jsou stále běžné na venkově a mezi více tradičními, nábožensky založenými rodinami, ve městech již spíše převládají moderní představy

---

²⁹ Oficiálně byla zakázána v roce 1926. (Kropáček, 2006)

o seznamování ženy a muže, lásce a svatbě. U žen je však stále ceněno a často i očekáváno zachování panenství do svatby, nicméně tato praxe už není obecným pravidlem. (Brosnahan, 2015)

Délka mateřské dovolené zahrnuje v Turecku 16 týdnů placeného volna. Pokud má žena dvojčata, má k dispozici další 2 týdny. Je zde také možnost prodloužení základních 16 týdnů (4 měsíce) o dalších 6 měsíců, které jsou už však neplacené. Ženy rovněž zastávají péči o děti, které mezi věkem 3–6 let nechodí do školek (jen 44 % dětí navštěvuje předškolní instituce), dále se starají o starší osoby³⁰ (pouze 0,5 % pobývá v domech s pečovatelskou službou). (KAGIDER, 2012)

Ze studie s názvem *The Unseen Labor of Women: Second Shift*³¹, prováděné Başak, Kingir a Yaşar' (2015), která se přímo zabývá vztahy mezi rodinnými členy a genderovými rolami v tureckých domácnostech, jak dodává Kadercan (2014), vyplývá, že poměr zapojení se žen a mužů do domácích prací jako je například praní a mytí nádobí, je přibližně 85 % ku 3 %. Studie dále říká, že čím vyšší má žena vzdělání, tím méně domácích prací je na ni uvaleno. Změna může přijít transformací dlouho zavedeného „kulturního vnímání žen jako poskytovatelek služeb a mužů jako těch, co jsou obsluhováni.“ (tamtéž, 2014) Kadercan (2014) dále uvádí vlastní zkušenost, kdy byla jako účastnice a pozorovatelka v projektu na podporu matek. Všechny matky si stěžovaly, že v noci, kdy se vrátí a ukončí svoji „první“ práci, pociťují na ramenou břemeno druhé směny zaměstnání. Většina žen také uvedla, že si neužívají takového pohodlí jejich domovů, jako jejich manželé.

Sám nynější prezident a bývalý premiér země Erdogan se zasloužil o různá rozporuplná prohlášení týkající se žen a rodinných záležitostí. Příkladem může být prohlášení, že všechny turecké ženy by měly mít tři děti a návrh uzákonění úplného zákazu interrupce. (Thalji, 2014)

Erdogan byl také v médiích citován, jak nabádá mladé univerzitní studentky, aby nebyly vybíravé v hledání manžela. „Vdej se, když se ti to nabízí,“ řekl. Neočekává se, že by byl nový ministr *Ahmet Davutoglu* odlišný, pokud jde o otázku žen, protože následuje politiku Erdogana. (Kazem, 2014)

---

³⁰ „V islámském světě se dají těžko nalézt ‚domovy důchodců‘. Úsilí vynaložené na opatrování rodičů v nejtěžším období jejich života je považováno za čest a požehnání a příležitost k velkému duchovnímu růstu.“ (Ibrahim, 2009, s. 50)

³¹ „Neviditelná práce žen: Druhá směna“ – pozn. překlad autorky.

3.5.1 Pozice ženy v rodině v patriarchálních společnostech ve venkovských oblastech

Rozdělení práce v patriarchálních rozsáhlých rodinách přetrvává v rámci věku a pohlaví díky podpoře kmenového či klanového chování. Role jsou předurčeny v každém stádiu života a všechny tyto mechanismy jsou konstruovány ke kontrole ženského těla a její sexuality jako druhotné či podružné. Individualita ženy závisí na míře její závislosti na manželovi, otci nebo jiných mužích v patriarchátu.

Život ženy je od dětství, přes dospívání, až ke stáří závislý prvně na jejím otci a ostatních mužských členech rodiny, po svatbě poté na kontrole jejího manžela a jeho příbuzných. Explicitní sexuální kontakt je ženám do svatby zakázán, tak jako ostatní vztahy a interakce s muži. Tato mentalita definuje každou interakci mezi mužem a ženou jako sexuální dle samotné podstaty. Obvyklé lidské interakce mezi pohlavími, jako je mluvení, setkávání, zdravení, dívání se na někoho nebo usmívání jsou považovány za sexuální akty.

Ženské panenství je považováno za důležitý přínos jak pro ženu samotnou, tak pro její rodinu. Jedna z prvních povinností ženy, bez ohledu na to, zda její svatba byla dobrovolná nebo ne, je nabídnutí jejího panenství jako „dárek“ jejímu manželovi. Za účelem chránit hodnotu panenství existuje mnoho tabu a pravidel, kterými se žena musí řídit, tato pravidla mohou být pozorována i v jiných oblastech než je J a JV země. Na druhé straně neexistují žádná omezení sexuálního života muže před svatbou, ačkoliv stejné chování je ženám zakázáno. Toto do očí bijící dvojí měřítko je základním prvkem tradiční komunity. V souvislosti s těmito donucovacími strukturami se vyvinuly zajímavé praktiky. Například v městských oblastech některé ženy náležící do střední či vyšší třídy podstupují *hymenoplastiku* – chirurgický zákrok, který navrácí panenskou blánu a tím „obnovuje panenství“, žena se tak vyhne označení, že je nečestná při prvním pohlavním styku. (Gültekin, 2011)

3.5.2 Násilí

Tak jako v mnoha jiných zemích na světě, i v Turecku představuje násilí na ženách významný problém. Jak zdůraznila i Pekingská akční platforma z roku 1995, násilí na ženách je nejvýraznější viditelnou stránkou nerovných mocenských vztahů mezi muži a ženami, které pokračují po staletí a brání vývoji a pokroku žen. Přijetí

Zákona na ochranu rodiny v roce 1998, které se zaměřuje na odstranění násilí na ženách, speciálně na předcházení násilí v rodině, bylo důležitým pokrokem – intervencí státu. (The United Nations, 2004)

S vizí Nulové tolerance k násilí probíhá ve všech oblastech snaha o odstranění násilí. V březnu 2012 Turecko ratifikovalo Úmluvu Rady Evropy o prevenci a potírání násilí na ženách a domácího násilí (Council of Europe, 2014). Oblast, pro kterou právo na ochranu proti násilí platí, byla rozšířena tak, aby zahrnovala všechny ženy, děti i ostatní členy rodiny a pronásledované oběti bez jakékoliv diskriminace. Termíny „násilí“, „domácí násilí“ a „násilí na ženách“ byly přesně definovány. Zahrnují fyzickou, verbální, sexuální, ekonomickou a psychickou formu násilí. (Şahin, 2007)

Podle reportu OSN z roku 2011 je míra fyzického násilí způsobeného intimním partnerem v Turecku téměř dvakrát vyšší než v USA a více než třikrát vyšší než v některých evropských zemích. (Kazem, 2014).

Dle statistik uvolněných Tureckým statistickým úřadem, 21 % všech rozvodů v roce 2012 bylo zapříčiněno násilím ze strany manžela proti ženě. Další studie vykonaná stejnou institucí tvrdí, že 43 % venkovských dotazovaných žen a 38 % městských mají alespoň jednu zkušenost s fyzickým násilím svých partnerů či manželů. (Kadercan, 2014)

Ačkoliv Zákon o obcích stanovuje, že každá obec s 50 000 a více obyvateli by měla disponovat úkrytem pro ženy a děti, dle ministerstva rodiny a sociálních věcí existovalo k červnu 2013 pouze 120 přístřešků pro ženy v 79 městech³² (Thalji, 2014).

V souvislosti s domácím násilím mají média jednu z nejdůležitějších rolí jak pro odstranění násilí proti ženám, tak i pro vývoj žen. Nicméně média stále pokračují ve tvorbě modelů genderových rolí, které jsou vůči ženám diskriminační. Kromě prezentování ženského těla jako předmětu, média obecně ukazují ženy jako matky a osoby zodpovědné za domácnost, zatímco muže jako profesionály a reprezentanty moci a autority. Od 90. let se díky různým ženským hnutím, pracovním programům a národním mechanismům stal *genderismus* v médiích více viditelný i díky zastoupení žen v různých oblastech zabývajících se médiem. Nicméně ženy jsou v této sféře stále nedostatečně zastoupeny, což přispívá k přetrvávání sexismu v tomto sektoru. (The United Nations, 2014)

---

³² Podle norem EU by měl být jeden přístřešek k dispozici pro 7 500 lidí. (Thalji, 2014)

V roce 2002 vyvolal rozruch turecký muslimský duchovní ve výslužbě *Kemal Guran* díky kontroverzi, která vznikla kvůli pasáži v jeho knize *The Muslim's Handbook*. Kniha říká, že muži mohou své ženy bít, pokud je nezasáhnou do obličeje a bití je přiměřené. Guran rovněž prohlašuje, že muži jsou ženám přirozeně nadřazeni. (Spencer, 2006)

Když převzal Erdogan úřad tureckého prezidenta (2014), ženské právnické aktivistky konstatovaly, že jeho rostoucí sexistické názory udržují a vedou k větší míře násilí na ženách. Turecko má tvrdé zákony zamýšlené k ochraně žen před násilím, avšak policie a soudy je nevynucují efektivně a důsledně. Kultura lhostejnosti k násilí na ženách je tolerována shora, což podporují veřejná diskriminační a mizogynní³³ prohlášení Erdogana a dalších členů vládnoucí AKP. Vláda by měla změnit svá prohlášení ohledně ženských práv, protože vládní úředníci jsou lídři názorů, které mají velký dopad na to, co se děje na ulici.

Násilí na ženách v Turecku roste a společenské přijetí domácího týrání v některých případech přispívá k nehlášení násilí na základě pohlaví. „Vláda nevynucuje efektivně a plně tyto zákony a ani ochranu obětí, které často vyčkávají dny i týdny než ohlásí případ a to díky studu nebo případné odvetě, tyto dvě skutečnosti brání účinnému trestnímu stíhání útočníků,“ říká report *U. S. State Department* z roku 2013 zabývající se lidskými právy v Turecku (*U. S. Department of State*, 2013). Správní orgány navíc nejsou na pachatele tvrdé. Ti, kteří spáchají zločiny na ženách, jsou poté ještě silnější, protože nejsou stíháni ani potrestáni. (Kazem, 2014).

3.5.2.1 Vraždy ze cti aneb honor

Zločiny ze cti představují velmi závažnou formu násilí na ženách, proto jim náleží vysoké místo v agendách ženských hnutí. Zločiny ze cti je označení pro vraždy žen jejich manžely, otci, bratry či jinými blízkými příbuznými, z důvodu očištění cti v důsledku neposlušnosti žen ke společenské sexuální normě. (*The United Nations*, 2004)

I přes zdokonalení práva můžeme být pořád svědky vražd ze cti, které ohrožují ženy zejména ve východní a jihovýchodní části země (Thalji, 2014). Jak dodává Gültekin (2011), pro tyto oblasti platí, že jsou převážně venkovské, nerozvinuté a obyvatelstvo zde není příliš vzdělané. Náboženská víra mezi venkovským obyvatelstvem je silnější, než v jiných oblastech země. Společenská struktura je

---

³³ Nenávist k ženám.

charakterizována tradičními, polo-kmenovými hodnotami a blízkými rodinnými a příbuzenskými vztahy. Navzdory vnitřní migraci a modernizaci si tyto oblasti stále uchovávají silné tradiční komunitní systémy. Dá se říci, že zde jsou tradiční venkovské společenské hodnoty silnější než síly modernizace nebo zákony.

Podle United Nations (2004) došlo k přepracování tureckého trestního zákoníku, které se týkalo i zločinů ze cti, jež jsou považovány za těžké porušení lidských práv. Článek 462 tureckého trestního zákona, který hlásil shovívavost k pachatelům zločinů ze cti, byl v roce 2003 odstraněn.

Jak vysvětluje Gültekin (2011), pojem „honor“ – čest (v turečtině *namus*), je sám o sobě jeden z hlavních předmětů genderových debat v Turecku. Akt vraždy ve jménu cti vede k diskusi zaměřené na patriarchát, ženy a panenství. Na úvod Gültekin (2011) podotýká, že vraždy ze cti nejsou konkrétně spojené s jednou etnickou skupinou, regionem či společenskou skupinou, navíc je doloženo, že tyto tragédie se mohou odehrávat i v ostatních regionech Turecka, dokonce i ve velkých městech, ne jen ve výše zmíněných oblastech (V a JV část země). Jak dále autor dodává, žena je zodpovědná za „čest“ rodiny či kmenu. Každé její selhání ve vykonávání zavedené ženské role může vyvolat potrestání.

Zajímavým aspektem vražd ze cti je způsob, jakým právní systém identifikuje a zpracovává tyto případy násilí. V oficiálních policejních záznamech nenajdeme smrt ženy klasifikovanou jako „vražda ze cti“ či „nucená sebevražda“, tyto činy jsou definovány jednoduše jako „vražda“ a „sebevražda“. Tyto dva způsoby patří v rámci zločinů ze cti v patriarchální společnosti mezi nejčastější. V případě vraždy ženu zabije většinou její blízký mužský příbuzný, který ještě nedosáhl plnoletosti, důvodem je vyhnutí se trestu. V případě nucené sebevraždy je ženě zpravidla poskytnuta zbraň, obvykle se jedná o pistol, nůž či provaz a poté je žena zavřena v opuštěné části domu. Rodina čeká, dokud se nezabije. Tyto izolované, „ostudné“ ženy či dívky byly již vyloučeny ze společnosti, ztratily sociální interakce nebo naději na normální život, protože byly označeny za nečestné. Mnoho z nich si proto vybere smrt raději než utrpení v podobě budoucích ponižení. Policie a soudci tedy nemají žádné poněti, že byla spáchána v podstatě vražda. (Gültekin, 2011)

Gültekin (2011) dále rozvádí podrobné příklady, které ukazují, co v turecké patriarchální společnosti může nastat, pokud má žena mimomanželský vztah, uteče s jiným mužem, jak vypadá její život po rozvodu, co se stane, když se po něm seznámí s novým mužem. Dále se také zaměřuje na mladé dívky, které ještě nejsou vdané,

na jejich seznamování a nakonec i na únosy. Pokud má vdaná žena mimomanželský vztah, zaslouží si být zabita jejím manželem nebo ostatními příbuznými, tento trest může být plánován společně s příbuznými manžela, ženiným vlastním bratrem či otcem. Jiné pravidlo říká, že by měla být zabita žena i její milenec. Pokud ženu odmítne zabít její manžel, je prohlášen komunitou za nečestného. Uplatňuje se poté další pravidlo, aby se očistila čest rodiny. Povinnost zabít ji pak přechází na otce a bratra ženy.

Jak dodává The United Nations (2004), Turecko udělalo podstatné změny, pokud jde o zločiny spáchané ve jménu cti. Zaručilo se, že brzká a nucená manželství a zločiny spáchané ve jménu cti budou považovány za formu násilí na ženách.

3.6 Vymezení postavení ženy v rámci mezinárodních úmluv

Turecko přijalo *Všeobecnou deklaraci lidských práv* již v roce 1949. V roce 1985 přijala turecká vláda Úmluvu o odstranění všech forem diskriminace na ženách (CEDAW), a to bez jakýchkoliv výhrad, které by ovlivňovaly postavení žen. (UNTC, 2015)

Turecko v roce 2002 podepsalo *Opční protokol k Úmluvě o odstranění všech forem diskriminace žen* (OP-CEDAW). Tento protokol umožňuje ženám podávat stížnosti a také zavádí vyšetřovací mechanismy v případě porušování úmluvy. (The United Nations, 2009)

Turecká ústava se ve článku 10, který se týká rovnosti před zákonem, zavazuje k zakázání veškerých forem diskriminace, státní i soukromé, na základě pohlaví. Pozdější dodatek k tomuto článku říká, že ústava dává státu zodpovědnost za dodržování genderové rovnosti. Stát má povinnost zajistit, že tato rovnost existuje v praxi. V článku 41 ústava dále říká, že rodina je založena na rovnosti mezi oběma manželi. (The Grand National Assembly of Turkey, 2015)

Turecko, jakožto člen Rady Evropy, je také od roku 1954 signatářem *Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod* (Evropské úmluvy o lidských právech), která je nejdůležitější lidskoprávní úmluvou sjednanou v rámci Rady Evropy.

Turecko dále podepsalo *Mezinárodní pakt o občanských a politických právech* i *Mezinárodní pakt o ekonomických, sociálních a kulturních právech*, a to v roce 2000.

4. Pozice ženy ve společnosti v Saúdské Arábii

Svoji osobní zkušenost se životem v Saúdské Arábii popisuje autorka blogu (Mandi, 2014) takto: „Nic vás nemůže opravdu připravit na život tady, zejména pokud jste žena. Můžete si o něm přečíst na internetu i v knihách, můžete o něm mluvit s ženami, které se zde z různých důvodů přestěhovaly. Můžete tady žít už několik let a stále si nebudete vědomi určitých věcí, které mohou ovlivnit Váš život, dokud nenastanou.“

4.1 Zahalování žen

Saudskoarabské ženy musí na veřejnosti nosit abáju – černý oděv, který zakrývá celé tělo a kryje i jejich hlavu a vlasy. Náboženská policie očekává, že si ženy budou zakrývat i jejich obličej, tento zvyk se však v různých oblastech země liší (Keddie, 2007). Jak dále dodává Mtango (2004), náboženská policie – *Muttawas* striktně dbá na dodržování oděvního kodexu u žen, avšak dělá se slepou, pokud jde o muže, kteří porušují požadavky Koránu o zakrývání části těla od pasu po kolena.

Nejčastější teorie o specifických praktikách zahalování v Saúdské Arábii je z dob, kdy východní pobřežní oblasti byly pod kontrolou Turecka. Ženy, které měly vysoké společenské postavení, si oblékaly závoje, aby chránily svou pokožku proti brutalitě pouštního slunce. Jiná teorie zase říká, že v časech, kdy beduínské kmeny válčily proti sobě, se ženy zahalovaly a díky tomu ty nejhezčí nebyly odvezeny. Touto teorií tedy autor dokládá, že zahalování předchází islámu a nepramení z Koránu, v němž je jen málo doporučení k zahalování a instrukce proroka Mohameda jsou interpretovány jako výzva k ženám i mužům být skromnými v jejich vzhledu. Původ tohoto přísného pravidla není ani v šaríi, toto a některá ostatní nařízení jsou obhajována jako součásti islámské víry. (Mtango, 2004)

Zahalování se vztahuje i na mladé dívky, jak popisuje z osobní zkušenosti al-Sharif (2012, s. 98): „Od doby, co mi bylo 10 let, se celá zahaluji. Pro saudské extremisty jsem byla *awra*, což v překladu znamená hříšná věc, intimní část těla, kterou bych neměla ukazovat. Je to protiprávní.“ Odstrašující příklad související se zahalování dívek uvádí i Doumato (2010). Líčí událost z roku 2002, kdy náboženská policie odmítla umožnit školačkám útěk z hořící budovy bez jejich abájí. Při tomto incidentu

15 školaček zemřelo a i přes místní a mezinárodní protesty nikdo z členů náboženské policie nebyl potrestán.

Myšlenka zahalování není sama o sobě utlačující. Pokud by byla odůvodněná za účelem být skromný, jak je vyžadováno Koránem, byla by to pouze přijatelná kulturní norma. Nicméně problém je v tom, že zahalování je s neúprosností vyžadováno pouze po ženách. Korán přitom předepisuje skromný oděv pro obě pohlaví, jak pro ženy, tak pro muže. Vynucování tohoto pravidla by tak nebylo diskriminační, pokud by vynucování u mužů bylo předmětem stejné přísnosti. To však není, a tak tato nerovnost v zacházení představuje dle CEDAW diskriminaci. (Mtango, 2004)

4.2 Vzdělávání

Vláda Saúdské Arábie zavedla národní vzdělávací program pro dívky v roce 1960. V polovině 70. let navštěvovala školu polovina saudskoarabských dívek, o pět let později bylo již vzdělávání dostupné všem dívkám. (SAMIRAD, nedatováno)

Státní vzdělávání je zdarma ve všech úrovních, od roku 2004 je primární vzdělávání povinné pro chlapce i dívky ve věku od 6 do 15 let. Počet zapsaných dívek ke vzdělávání se rovnal kolem roku 2000 počtu zapsaných chlapců a od roku 2004 má ministerstvo školství zacíleno rozšířit i sekundární vzdělávání tak, aby bylo také povinné pro obě pohlaví. (Doumato, 2010) Nicméně dle CIA (2014) a odhadů z roku 2011 je ženská gramotnost stále nízká – dosahuje 82,2 % (u mužů pak 90,8 %).

Tak, jako v dalších oblastech, i ve vzdělávání panuje segregace, která znevýhodňuje dívky a ženy. Dívky a chlapci navštěvují oddělená zařízení, univerzity jsou rovněž odděleny, nebo se jednotlivé přednášky konají odděleně. Zařízení sloužící ženám je často značně horší kvality ve srovnání s tím, které užívají muži, třídy žen jsou početnější, učitelé vyučující muže jsou kvalitnější, což autor dokazuje faktem, že více než 34 % vyučujících na mužských vysokých školách má doktorát, zatímco na ženských jsou to pouhá 3 %. Další omezení skýtá přístup do knihovny, protože muži a ženy nemohou využívat toto zařízení společně. Příkladem může být *King Saud University* v Rijádu, kde je ženám povoleno využívat služby knihovny pouze jedno dopoledne v týdnu, muži pak mohou její služby využívat po zbytek doby. Dalším problémem je nedostatek vyučujících ženského pohlaví pro ženské studentky na univerzitní úrovni. Řešením je to, že někdy využívají univerzity mužské vyučující pro přednášky

navštěvované ženami, ale vyučování je prováděno v uzavřeném kruhu prostřednictvím televize, vyučující se tak se studentkami nikdy nesetká osobně. (Mtango, 2004) Doumato (2010) dodává, že dívkám je navíc stále odepřen přístup ke sportovním programům ve školách, a to i přes ministerské nařízení z roku 2004, které volalo po vytvoření sportovních a kulturních center výlučně pro dívky. Jak dále uvádí, několik vysoce postavených náboženských učenců navíc prohlásilo, že šaría nezakazuje dívkám a ženám participování ve sportovních činnostech.

Navzdory značným omezením, kterým studentky ženského pohlaví čelí dennodenně při studiu, představují dívky dle Keddie (2007) 58 % všech studujících na univerzitách a jak dále dodává Doumato (2010), dívky také vykazují vyšší procenta v absolvování univerzity než muži. V roce 2004 79 % udělených doktorských titulů připadlo ženám. Přesná čísla o ukončení sekundárního vzdělání u dívek hovoří o 121 000 studentkách, u terciálního pak o 44 000 studentkách každý rok (Doumato, 2010).

Dívky a ženy jsou na univerzitách vyloučeny ze studia takových oborů, jako je strojírenství, žurnalistika a architektura (Keddie, 2007). Problémem je i to, že někteří profesori odmítají připustit studentky ženského pohlaví do jejich studijních programů, a to bez ohledu na politiku univerzity či ministerstva školství. Příkladem může být *King Fahd Teaching Hospital* v Al-Khobaru, kde ženy nejsou přijímány do programů, jako je všeobecná chirurgie, ortopedická chirurgie nebo pediatrie, a to v důsledku odporu fakulty. (Doumato, 2010)

Navzdory značnému zlepšení, které vykazuje vzdělávání žen od roku 1960, je i přesto všeobecný saúdský přístup ke vzdělání žen nejlépe shrnut bývalým generálním dozorcím *Mohammedem bid Adwahem*. Mtango (2004) uvádí jeho tvrzení, že je nutné, aby studentky ženského pohlaví byly vedeny k ženským disciplínám. Jak dále píše, není zde žádná potřeba, aby ženy soupeřily s muži v disciplínách, které nesluší jejich podstatě. Učební plány pro ženy by se tedy měly zaměřovat na typicky ženské předměty, měly by klást menší důraz na akademické předměty a zároveň větší na islámská studia a studium Koránu. Dále by se také měly zabývat tím, jak pečovat o rodinu a vést domácnost, univerzitní studia by neměla být nutná, protože v tomto věku by měly být dívky již provdané a všechny ostatní věci, které by jim mohly bránit uvědomovat si jejich povinnosti jako manželky a matky, by měly být zakázány. Tento názor reflektuje stereotypní pohled na ženu, který se samozřejmě CEDAW snaží eliminovat. (Mtango, 2004)

Jak píše Doumato (2010), možnosti výběru kurzů v oblasti vyššího vzdělávání

jsou do jisté míry sladěny s pracovním trhem. Dříve nebyly ženy zaměstnávány například ve strojírenství a inženýrském stavitelství, proto tyto obory nebyly na školách dostupné. Nicméně nyní jsou tyto kurzy spolu s právem a interiérovým designem ženám otevřené, rovněž se tedy předpokládá, že budoucí pracovní příležitosti v těchto oborech budou pro ženy více dostupné.

Studium v zahraničí, jak píše Doumato (2010), nabízí širší škálu vzdělávacích možností pro ženy. Jak dále uvádí, ženy mají právo se ucházet o vládní stipendium, které pokrývá školné, životní náklady, zdravotní pojištění, případně školní poplatky pro dítě a finanční služby pro manžela. V případě získání stipendia ke studiu v zahraničí by měla být žena doprovázena svým poručníkem po celou dobu pobytu v zahraničí, nicméně v praxi není tento požadavek vyžadován.

V minulé dekádě bylo také založeno několik soukromých vysokých škol pro ženy, jako je například *Dar Al-Hekma College* a *Effat College*, obě ve městě Jeddah. Tyto školy nabízí svým studentkám americký studijní plán v angličtině, který zahrnuje inženýrství a ošetrovatelství, také studijní či pracovní stáže a výměnné programy s americkými univerzitami. *Prince Sultan University College* pro ženy v Rijádu rovněž vyučuje v angličtině a nabízí mimo jiné i bakalářský obor právo. (Doumato, 2010)

Rovněž byly otevřeny dvě nové vzdělávací instituce se západním studijním plánem, obě byly navrženy tak, aby se přizpůsobily koedukačnímu prostředí. Jednou z nich je *King Abdullah University of Science and Technology*, která je umístěná 80 kilometrů od Jeddahu, funguje od roku 2009 a nabízí kurzy pro ženy i pro muže, pouze 15 % studentů je však tvořeno Saúdy. Druhou je *Al-Faisal University* v Rijádu, jejíž provoz byl zahájen v roce 2008. Třídy jsou zde navrženy tak, aby je mohla navštěvovat obě pohlaví dohromady – to umožňují různé úrovně podlahy a také oddělení pomocí skla. Chodby a vstupy do budovy jsou oddělené. Dívky ji nicméně díky odporu ke společnému vzdělávání nenavštěvují. (Doumato, 2010)

Přístup dívek a žen ke vzdělávání závisí na dobré vůli jejich mužského poručníka, jehož svolení je nezbytné k zápisu na školu (Manea, 2013). Jak ale dodává (Doumato, 2010), toto právo bylo již zrušeno, přesto stále přetrvává, někde je dokonce nutné schválení každé přednášky, kterou si dívka zapíše. V Rijádu existuje univerzita, která dívkám umožnila zápis na základě předložení ID karty. To však vyvolalo vlnu

kritiky, dokonce i obvinění z voyerismu³⁴, protože zaměstnanci, kteří dívky přijímali, mohli na ID kartě vidět jejich portrét.

Článek 10 úmluvy CEDAW říká, že smluvní strany by měly užít všechna přiměřená opatření, aby zajistily stejná práva pro muže i ženy ve vzdělávání. To ovšem neznamená pouze to, že ženy budou mít přístup ke vzdělávání, důležité je také, aby měly přístup ke stejným studijním oborům, předmětům, stejným zkouškám, stejně kvalitním vyučujícím, školním prostorům a vybavení jako mají muži. (The United Nations, 2009) Během navrhování úmluvy Finsko nesouhlasilo s odděleným vzděláváním pro muže a ženy z důvodu diskriminace. Ostatní země, jako bývalý Sovětský svaz a Filipíny, vyvrátily obavy Finů odkazováním se na rovnocenná práva ve vzdělávání, ať už jsou vzdělávací instituce smíšené, nebo ne. Finální verze Článku 10 poukazuje, že oddělené vzdělávání není diskriminační, pokud je ženám poskytován stejný přístup ke vzdělávacím oborům, vzdělávacím materiálům a službám. (Mtango, 2004)

Přestože dívky a ženy čelí stále značným omezením v oblasti vzdělávání, díky povolení, které jim již umožňuje studovat dříve výlučně mužské obory, jako je inženýrství a právo, se snad alespoň částečně v zemi blýská na lepší časy.

4.3 Práce

4.3.1 Zaměstnanost

Díky mezinárodním právním závazkům i NGOs zabývající se blahobytem žen, deklaruje saúdskoarabská politika a její politické programy plnou ženskou participaci na pracovním trhu. Nicméně, ženy stále představují méně než 15 % národní pracovní síly. Tento údaj představuje enormní zdroj nevyužitého potenciálu pro Saúdskou Arábii, jejíž pracovní síla je v současné době závislá hlavně na imigrantech. Ženám brání v plné participaci na saúdskoarabském pracovním trhu různá právní, společenská, vzdělávací a pracovní omezení. Jak ale autorka dále dodává, překonání těchto omezení bude nezbytné, pokud země bude chtít vytvořit dynamickou tržní ekonomiku. Jako hlavní krok, který by měl být podniknut, vidí autorka zavedení rozsáhlých reforem v národním vzdělávacím systému, jehož funkčnost je důležitá pro přípravu žen tak, aby byly

---

³⁴„Název je odvozený z francouzského voir, tedy vidět. Voyerismus, též i voyeurství, je psychosexuální porucha, při níž je osoba vzrušována či uspokojována sledováním nahoty, intimity, popřípadě sexuální aktivity nic netušící oběti.“ (O psychologii.cz, 2014)

konkurenceschopné vzhledem k mužům. Důležité jsou také reformy pracovního trhu a pracovního práva. (Al-Munajjed, 2010)

Ženská míra zaměstnanosti v Saúdské Arábii patří k nejnižším na celém Středním východě i na světě (Doumato, 2010). Jak poukazuje Al-Munajjed (2010) země v okolí vykazují daleko vyšší čísla, za zmínku stojí například Spojené arabské emiráty (59 %) a Kuvajt (42,5 %). Míra nezaměstnanosti saúdskoarabských žen dosáhla roku 2013 34 % (Arab news, 2014a).

V roce 2007 čítala aktivní pracovní síla v Saúdské Arábii 8,2 milionu lidí, z níž byla však méně než polovina saúdské národnosti, 86 % Saúdů pak představovali muži. Pokud se však Saúďové budou chtít přesunout od ekonomiky založené pouze na ropě a více ji diverzifikovat, budou zapotřebí dovednosti, participace a energie toho nejcennějšího zdroje – jejich občanů. (Al-Munajjed, 2010)

Drtivá většina pracujících žen je zaměstnaná ve veřejném sektoru – 84 % pracuje ve vzdělávání. Ženy také představují 40 % saúdských lékařů. (Doumato, 2010) V oblasti školství je však nedostatek pracovních míst, některé ženy si proto hledají práci v jiných státech a více než 300 již bylo přijato a vyučuje v Bahrajnu, Kuvajtu či Kataru (Al-Munajjed, 2010).

4.3.2 Problémy zaměstnaných žen

Mtango (2004) poukazuje na náboženská omezení, která brání ženám účastnit se pracovního procesu díky *fatwě*³⁵ z roku 1979, ve které se saúdský šejk dovolával veršů z Koránu, které požadovaly, aby zůstaly ženy doma. Takové výklady náboženských textů vedly k představě, že povinností ženy je zůstat doma a starat se o svého manžela a děti. Navíc se má za to, že pokud žena vykonává tyto povinnosti dobře, tak jí jen stěží zůstane čas na ostatní věci. Dále se věří tomu, že ženská role v práci je limitována tak, že žena nemůže být manažerem, protože ženská přirozenost jí nedovolí mít nezávislé myšlenky a rozhodnutí a navíc nemůže být v pozici, kdy by dávala nařízení mužům. Fatwa z roku 1980 šla poté ještě dál, když interpretovala verše z Koránu ve smyslu úplného domácího vězení.

Saúdský pracovní zákoník, který vstoupil v platnost v roce 2006, zopakoval dřívější podmínku, že ženy mohou pracovat pouze v oblastech, které přísluší jejich

---

³⁵Jedná se o formu nábožensko-právního prohlášení islámských duchovních, které zdůvodňuje či posvěcuje z náboženských pozic určité jednání či politiku.

podstatě (Manea, 2013). Zároveň je v něm taky obsaženo, že „práce je správná pro každého občana státu“ a že „všichni občané mají stejné pracovní právo“ (tamtéž). Tento výklad je, jak dodává Doumato (2010), dvojznačný a může být použit jak v obhajobě ženské práce, tak i v jejím potlačování.

Tak jako v jiných oblastech života ženy, i v zaměstnání hraje důležitou roli segregace na základě pohlaví. V roce 1970 bylo ženám zakázáno pracovat v prostředí, kde by mohly přijít do styku s muži. Jedinou výjimku představuje manžel a bezprostřední příbuzní. Porušení tohoto nařízení je trestné jak pro ženu, tak pro muže, ale podobně jako u zahalování, je častěji vynucováno u žen. (Mtango 2004) Jak ale dodává Keddie (2007), na některých místech si obě pohlaví již našla cestu, jak spolu diskrétně přijít do kontaktu. Například v nemocničním prostředí, energetice a některých jiných sférách, pracují muži a ženy společně a některé ženy dokonce dohlíží na mužské zaměstnance. Ženy jsou obecně více koncentrovány na takových pracovních místech, které jsou považovány za více femininní a rovněž zastávají méně uznávané pozice než muži (Al-Munajjed, 2010).

Problém veřejného sektoru tkví rovněž v tom, že je přetížen, mnoho saúdských mužů totiž touží po pohodlné práci s krátkou pracovní dobou. Hodně mužů nepřijímá práci v sektoru služeb, který nabízí daleko více pracovních příležitostí. Tento sektor zaměstnává kolem 9 milionů cizinců. Nicméně saúdská vláda poznamenala, že situace, kdy Saúdobé žijí výlučně z ropných zisků, je neudržitelná. (Liimatainen, 2013) Problémem je také rozdíl v platu muže a ženy, ženy vydělávají v průměru o 20 % méně než jejich mužští protějšci (Arab News, 2014b).

Al-Munajjed (2010) dodává, že mnoho žen je ale nezaměstnaných dobrovolně, protože Saúdobé jsou vybíraví, co se práce týče, a často odmítají nekvalifikovanou, manuální a nedostatečně placenou práci.

Saúdskoarabské ženy údajně vlastní 20 % obchodu, během finančních transakcí musí být ale zastupovány mužským příbuzným (Keddie, 2007). V soukromém sektoru však pracuje pouze 5 % zaměstnaných saúdských žen, většina se koncentruje v městských oblastech blízko obchodních center (Al-Munajjed, 2010).

V současnosti je v Saúdské Arábii přibližně 15 000 žen pracujících ve státní správě ve vysoce omezených oblastech. V případě provádění jakéhokoliv obchodu s kolegy mužského pohlaví nebo nadřízenými je nutná komunikace pomocí dopisu nebo telefonu, protože osobní jednání nepřichází v úvahu. (Mtango, 2004)

Jako součást *Saudizačního procesu*³⁶ identifikovalo ministerstvo práce několik pracovních příležitostí, které jsou vhodné pro ženy. Jedná se například o recepční, krejčí, nutriční poradkyni, fotografku, vychovatelku a kosmetičku. (Al-Munajjed, 2010)

Další překážkou, které jsou ženy vystaveny, pokud chtějí pracovat, je nutnost získání povolení od svého poručníka. Navíc zaměstnavatel může ženu propustit či donutit ji podat výpověď v případě, kdy její poručník z jakéhokoliv důvodu rozhodne, že si nepřeje, aby byla žena dále mimo domov. Výjimky z tohoto povolení jsou v případě obchodů s oblečením, zábavních parků, přípravy jídla a pokladních. (Manea, 2013)

Překážku pro ženy rovněž představuje omezená možnost dopravy za prací v případě, že dostanou místo v odlehlejších městě. Ženy v zemi totiž nemohou samy řídit auto. Autem se tak do práce dostanou jen v případě, pokud je na místo doveze řidič nebo mužský člen rodiny. Toto téma bude probíráno dále v kapitole 4.4.5. Veřejná doprava v Saúdské Arábii nefunguje. Tato situace se často řeší spolujízdou, která však pro ženy představuje nebezpečí (Doumato, 2010; Al-Munajjed, 2010).

Jak již bylo výše zmíněno, v zemi je velký podíl pracovní síly ze zahraničí, a to především z rozvojových zemí, jejichž situace je však velmi špatná. Přestože otroctví bylo v Saúdské Arábii zrušeno roku 1962, je tato země známou destinací, kde dochází k obchodování s lidmi, prakticky vzato k nedobrovolnému otroctví. Lidé, kteří byli dobrovolně najati jako domácí pracovníci, bývají běžně svými zaměstnavateli nuceni v zemi zůstat a pracovat bez nároku na plat, navíc jsou vyloučeni z právní ochrany saúdského pracovního práva. Počet domácích pracovníků se odhaduje na 1,5 milionu a nejzranitelnějšími jsou opět ženy, které pochází z rozvojových zemí.³⁷ (Doumato, 2010)

---

³⁶ Program na podporu zaměstnanosti (Arab News, 2013).

³⁷ Domácí pracovníci si zřídka stěžují policii na sexuální vykořisťování a ostatní formy zneužívání, kterým čelí od svých zaměstnavatelů. Důvodem je strach z toho, že by mohli čelit trestnímu stíhání za křivé obvinění. Ilustrativní může být příběh indonéské ženy Nour Miyati, která byla nucena pracovat přesčas, bez platu a odpočinku a byla rovněž bita jejími zaměstnavateli, což mělo za následek vyložený zub a poškozené oko. Když se žena pokusila utéci, byla uzamčena a bylo jí odepřeno jídlo. V době hospitalizace trpěla podvýživou a gangrénou, která si vyžádala amputaci jejich prstů u horních i dolních končetin. Navzdory těmto vážným zraněním byla žena obviněna za křivé svědectví a bylo jí uloženo 79 ran bičem, zaměstnavatelé byli viny zproštěni. Nicméně situace se pomalu lepší, což je dokládáno událostí z roku 2008, kdy byl zaměstnavatel donucen vyplatit zaměstnankyni, která byla psychicky zneužívána, mzdu za posledních 7 měsíců a zpáteční letenku do Indie. (Doumato, 2010)

4.3.3 Pozitivní změny v ženské participaci a cíle ženské participace

Určité zlepšení v oblasti zaměstnanosti žen však lze pozorovat. Od roku 1992 se participace žen na saúdskoarabském pracovním trhu téměř ztrojnásobila z původních 5,4 % na 14,4 % v roce 2010.

V dnešní době více než 90 % žen, které se aktivně účastní pracovního procesu v zemi, absolvovalo sekundární vzdělání nebo se pyšní univerzitním titulem. Tento faktor výrazně přispívá ke zvyšování participace žen na pracovním trhu. Nicméně nefunguje to tak, že by vysokoškolský titul znamenal pro ženy vstup na pracovní trh, naopak, podle zástupce ministerstva práce nejvíce nezaměstnaných žen je vysoce kvalifikovaných (78 % představují vysokoškolsky vzdělané). (Al-Munajjed, 2010)

Ženám bylo v poslední době umožněno pracovat na místech, kde dříve neměly přístup. Vláda například otevřela sektor turistického ruchu i ženám, a tak více než 30 žen teď pracuje v pětihvězdičkových hotelech na pozici recepčních či v marketingu. (Al-Munajjed, 2010) Další vymoňující se možností pro ženy, jak popisuje Doumato (2010), představují ženské obchodní domy, výroba, vládní komise obstarávající ženské potřeby a konečně taky právní poradkyně pro ostatní ženy (díky umožnění studia práva ženám).

Další změna nastala v roce 2005, od kterého pracovní právo poskytuje ženám značné výhody v době mateřství a péče o dítě. Tyto benefity však odrazují zaměstnavatele od najímání žen, protože jsou příliš drahé. Ženám je garantována mateřská dovolená 4 týdny před a 6 týdnů po porodu a to s plným platem, pokud je žena zaměstnaná nejméně 3 roky, pokud ne, tak s polovičním. Zaměstnavatel musí rovněž ženám poskytovat placené pauzy na kojení a pracovní poměr se zaměstnankyní nemůže být ukončen během její mateřské dovolené. (Doumato, 2010)

4.4 Veřejný život

4.4.1 Segregace na základě pohlaví

Saúdská společnost má propracovaný systém segregace na základě pohlaví, ve kterém jsou děti již od věku sedmi let rozděleny do dvou striktně rozdílných světů mužů a žen. Veškerá veřejná zařízení, jako jsou restaurace a prostředky sloužící k dopravě, jsou oddělena. Tato segregace znamená, že služby, ke kterým mají muži

a ženy přístup, jsou rozdílné, a to většinou k neprospěchu žen. (Mtango, 2004)

Oddělené jsou čekárny v nemocnicích, prostory v restauracích, vládní kancelářské budovy, modlitebny ve veřejných zařízeních. Prostory vyhrazené mužům jsou vyšší kvality, než ty určené ženám. Ženám je zakázán vstup do většiny ministerských budov, nemohou chodit samy po ulicích a navštěvovat mešity, výjimkou jsou náboženské poutě. Pokrokem může být to, že koncem roku 2007 byl zrušen dlouhotrvající zákaz, který bránil ženám samotně se ubytovat v hotelu či si pronajmout byt, v roce 2008 byl poté otevřen v Rijádu hotel sloužící jen ženám. (Doumato, 2010)

Jak dodává Doumato (2010), veřejné prostory, které jsou určeny pro zábavu široké veřejnosti, jako jsou parky, zoo, knihovny, muzea a i festivaly, mají odlišné návštěvní hodiny pro ženy a muže, mužům jsou přiděleny příznivější časy.

4.4.2 Náboženská policie a její činnost

Dodržování sexuální segregace je striktně monitorováno *Vládní komisí pro podporu mravnosti a prevenci neřesti*, jinými slovy náboženskou policií – muttawas. Nezákonné míšení obou pohlaví vede k zatčení a trestnímu obvinění. Členové náboženské policie se vyznačují velkou brutalitou a v případech, kdy muž a žena spáchají stejný zločin, jejich tresty nejsou stejné. (Manea, 2013) Jak píše Zharfbin (2008, s. 18–19): „Náboženská policie dále například v čase modliteb kontroluje obchody, jestli jsou zavřené a jestli se všichni řádně modlí. Trestáni jsou ti, kdo nečinně posedávají na volném prostranství nebo si v blízkosti mešit vykládají, pijí či kouří.“ Jak dále Zharfbin (2008) pokračuje, agenti této policie nejsou na první pohled rozeznatelní, nosí totiž „civilní“ šaty, tedy bílé róby, jako všichni ostatní. Odlišují se pouze jistými detaily, například dlouhými vousy, holou hlavou a vysokými botami. Chodí pěšky nebo hlídkují v autech. Jak dále dodává Doumato (2010), náboženská policie je také nechvalně proslulá zneužíváním své moci, což dokládá i příkladem, kdy dva lidé zemřeli ve vazbě. V souvislosti s tímto incidentem bylo vydáno nařízení, aby byly osoby zadržené náboženskou policií ihned vydány běžné policii, nicméně toto nařízení není dodržováno a tato situace stále přetrvává.

4.4.3 Mahram – nezbytný „společník“ v životě každé ženy

Ženy v Saúdské Arábii, bez ohledu na věk a rodinný stav, musí mít mužského poručníka (*mahram*), kterým může být ženin otec, manžel, bratr i syn. Žena bez povolení poručníka nemůže cestovat, navštěvovat univerzitu, pracovat, vdát se, ani se nechat ošetřit v nemocnici. (Mandi, 2014) Jak dodává Manea (2013), tento opatrovnický systém ohrožuje základní právo saúdských žen na zdravotní péči, protože kliniky a nemocnice mohou vyžadovat povolení poručníka v případě hospitalizace ženy, propuštění nebo vykonání lékařského zákroku na ní samotné nebo na jejích dětech. Dále uvádí děsivý příklad, kdy nemocnice po dopravní nehodě odložila amputaci horní končetiny ženy proto, že neměla poručníka (její manžel při nehodě zahynul). Toto téma uzavírá Liimatainen (2013), která tvrdí, že změna v právním statusu žen je bezpochyby nejdůležitější reformou týkající se postavení ženy ve společnosti v Saúdské Arábii.

Ženám není dovoleno cestovat do zahraničí bez výslovného souhlasu poručníka, cestování vnitrostátními lety bez povolení poručníka pak závisí na nahodilém souhlasu letištního personálu (Doumato, 2010).

4.4.4 Identifikační karty, aneb „zviditelnění“ žen

Ženám nebylo povoleno mít občanský průkaz s fotografií, výjimku tvořil cestovní pas. „Byly jsme němé, byly jsme bez tváře a beze jména, byly jsme kompletně neviditelné. Naše životy nám byly ukradeny se lží: Děláme to, abychom tě ochránily před zvědavými očima mužů, říkali nám. Zasloužíš si, aby s Tebou bylo zacházeno jako s královnou.“ (al-Sharif, 2012, s. 98) V roce 2001 bylo ženám poskytnuto právo na vlastní ID kartu s fotografií, nicméně stále byl zapotřebí souhlas jejich poručníka (Manea, 2013). V roce 2008 bylo ženám poprvé povoleno získat jejich ID kartu bez svolení jejich poručníka (Doumato, 2010).

4.4.5 Řízení automobilu a kampaň „Drive your life“

Saúdská Arábie je jedinou zemí na světě, která prohlašuje řízení automobilu ženami za nezákonné, toto omezení slouží ke kontrole jejich fyzické mobility a k omezení jejich nezávislosti (Manea, 2013). Pokud chce jet žena do města, musí cestovat autobusem oddělena od mužů, vstupuje zadními vchody a sedí ve vyznačených oddílech.

Koncem 90. let, kdy kulminovala válka v Zálivu, v době, kdy americké vojsko, které zahrnovalo i ženy, bylo přítomno v Saúdské Arábii, dostaly některé saúdskoarabské ženy s mezinárodním řídícím průkazem a s povolením od svého manžela nápad, že poruší zákaz řízení a vydaly se do Rijádu. Všechny byly zatčeny, propuštěny ze zaměstnání a byly odsouzeny k domácímu vězení. Později vláda v tichosti tento trest ukončila. Saúdské ženy se domnívají, že hnutí bylo špatně načasováno vzhledem k válečné situaci, ale nakonec pomohlo k liberalizaci. (Keddie, 2007) Stejnou událost popisuje i al-Sharif (2012), která dodává, že poté následovala fatwa, kdy Velký Muftí³⁸ Saúdské Arábie prohlásil, že řízení aut ženami se považuje za *haram*³⁹. Televizní hlasatel dále oznámil, že ministerstvo vnitra uvedlo, že ženám v Saúdské Arábii nebude povoleno řídit auto. Po dobu dalších 22 let nebylo ani přípustné mluvit o možnosti řízení automobilů ženami jak v televizi, tak v rozhlasovém vysílání, časopisech a denním tisku.

Jak píše Mtango (2004), fatwa také udává, že řízení auta vyžaduje, aby se ženy odhalily a často odkryly určité „zakázané“ části těla, rovněž by to ulehčovalo kontakt s muži, kteří nejsou příbuzní žen, což by mohlo vzbudit podvrtnou činnost a podněcovat tak ďábla. Jak autor dále dodává, není zde žádné opodstatnění plynoucí ze samotného islámu pro zákaz řízení auta ženám, přesto společenské normy země tento zákaz striktně podporují.

Jak dokládá al-Sharif (2012), fatwa však saúdskoarabské ženy neodradila. V červnu 2011 začaly s kampaní, která nesla název „Drive Your Life“, tato kampaň prostřednictvím sociálních médií vyzývala ženy, aby vyšly ven a řídily. Sama autorka popisuje, jak nahrála video sebe sama při řízení auta, odhalila svou tvář i pravé jméno a video umístila na Youtube. Den na to byla zatčena a vypukly pouliční nepokoje, lidé byli rozděleni na dva tábory, jeden se dožadoval trestu a veřejného bičování, druhý čin podporoval. Díky celosvětovému zájmu byla propuštěna z vězení. Po svém propuštění prohlásila: „Začaly jsme hnutí v Saúdské Arábii. Nazýváme ho saúdskoarabské ženské jaro. Boj začal.“ (tamtéž, s. 101)

---

³⁸ *Grand Muftí*, profesně nejstarší a nejvlivnější náboženská a právní autorita v Saúdské Arábii, nositel této pozice je jmenován králem.

³⁹ Něco hříšného, špatného, trestuhodného.

4.5 Nerovnoprávný přístup k soudům, dědictví, občanství i k volebnímu právu

Ženy v Saúdské Arábii nemají rovnoprávný přístup k soudům, protože jsou odkázány na příbuzné mužského pohlaví nebo právníka, který je zastupuje. Mnoho soudců svévolně vyžaduje přítomnost poručníka ženy, aby ověřil její identitu a poskytl jí povolení, než začne žena sama vystupovat před soudem. Ověření identity je nezbytné, jelikož obličej žen musí zůstat zakrytý a soudci nepřijímají ID karty jako důkaz identity. Takový postup je v neprospěch žen v případech rozvodu a rozhodnutí o péči dětí, ve kterých je poručník často i manželem a tedy ženiným právním sokem. (Doumato, 2010)

Dalším příkladem, kdy je aplikace práva k ženám přísnější než k mužům, jsou výpovědi. Výpověď ženy má ve srovnání s mužskou výpovědí pouze poloviční hodnotu, výpovědi dvou žen jsou tedy nutné proti jedné mužské. Odůvodnění této praxe spočívá v tvrzení, že kdyby jedna žena na něco zapoměla, druhá jí to připomene. Nicméně od té doby, co se postavení ženy ve společnosti změnilo, a ženy mohou participovat ve všech oblastech života, příčina tohoto odůvodnění již neexistuje a následek by měl přestat platit také. (Mtango, 2004) Jak dodává Doumato (2010), podobně jako u výpovědí jsou pro ženy znevýhodňující kompenzace za smrt následkem úrazu či za zranění, kdy je jejich hodnota poloviční než u mužů.

V případě dědictví synové zdědí po otci dvojnásobný podíl oproti dcerám. Zaopatření existuje i pro vdovy, které dědí malou část, synové mají nakázáno matky podporovat, zvláště pokud jsou ovdovělé či rozvedené. (Countries and Their Cultures, 2015)

Určité diskriminaci čelí žena i v otázce občanství. Reforma zákona o občanství z roku 2007 povolila ženám, ne-státním příslušnicím Saúdské Arábie, které byly rozvedeny se Saúdem, ucházet se o saúdské občanství. Rovněž nesaúdové – zahraniční manželé saúdských žen mohou usilovat o saúdské občanství za splnění určitých podmínek. Problém zůstává u jejich dětí, kdy chlapi mohou získat občanství po dosažení 18 let věku, dívky však nikoliv. (Doumato, 2010)

Saudskoarabské ženy neměly prakticky až doteď žádná volební práva. Situace by se však měla letos změnit. Dnes už bývalým králem Abdalláhem bylo ženám uděleno právo volit a kandidovat v lokálních volbách, které se budou konat v tomto roce a rovněž mohou být jmenovány do jeho Poradenského shromáždění.⁴⁰ (Epatko, 2011)

---

⁴⁰ *Consultative Assembly (Shura Council).*

4.6 Žena a omezení vyplývající z rodinného práva

„Kvalita života saudskoarabské ženy závisí zcela na její rodině, a to na jejích mužských členech. Pokud má žena štěstí a pochází z otevřené rodiny, může se těšit z možnosti vzdělávání, podpory k práci, může se sama rozhodnout, za koho se provdá, cestovat a vycházet ven z domu. Avšak v případě, kdy žena pochází z konzervativní rodiny, nebude mít pravděpodobně možnost radovat se z těchto věcí.“ (Mandi, 2014)

Za hlavní aspekty islámského rodinného práva, které je v rozporu s myšlenkou nediskriminace a rovnosti mužů a žen, je považován sňatek a případný zánik manželství (Mtango, 2004). Jak píše Doumato (2010), je nutné, aby byly provedeny soudní reformy, které by vyžadovaly speciální rodinné soudy obsazené soudci, kteří jsou vzděláni ve věcech souvisejících s rodinnou péčí a v oblasti rodinného práva, rovněž by byly zastoupeny advokátky ženského pohlaví, které by hájily ženskou stranu sporu.

4.6.1 Sňatek, rozvod

Podle tradic práva šaría nemůže žena uzavřít své vlastní manželství sama, měl by to za ni provádět její otec, nicméně tato praxe se stává více flexibilní, a tak v dnešní době mohou některé ženy již o své budoucnosti rozhodovat samy (Mtango, 2004). Pokud se jedná o sňatek sjednaný, svatbu domlouvá ženin poručník s budoucím ženichem. Projednává se zejména výše věna (*mahr*) a ze strany nastávající nevěsty je vyžadováno, aby specifikovala, zda je panna, vdova nebo již rozvedená. Tyto informace samozřejmě nejsou vyžadovány u mužů. Konečná formální smlouva vylučuje nevěstu jako signatáře a je pouze právním potvrzením rozhodnutí, které přijímají společně obě rodiny. (Doumato, 2010)

Polygamie ve společnosti není běžná. Manželství je však považováno za nezbytnou část života, tudíž téměř všichni dospělí uzavírají sňatek.⁴¹ (Countries and Their Cultures, 2015)

Jak dále píše Doumato (2010), složité jsou případy, kdy si saúdský muž či žena

---

⁴¹ Muslimům je však dovoleno podle práva šaría oženit se až se čtyřmi ženami. Toto téma je však kontroverzní, protože se jedná o mylný výklad Koránu, v němž prorok Mohammed prohlásil, že muž se sice může oženit až se čtyřmi manželkami, ale jen v případě pokud je schopný jednat s nimi rovnocenně. Jelikož je nemožné nakládat se všemi manželkami absolutně stejně, logicky to naznačuje, že by muž neměl mít více než jednu ženu v jednom okamžiku. Ale svatý text byl interpretován tak, že dává mužům absolutní právo mít čtyři manželky a není zde žádné východisko pro ženu, která cítí, že s ní není zacházeno rovnocenně. (Mtango, 2004).

chce vzít za protějšek osobu nepocházející ze Saúdské Arábie. Jak pro muže, tak pro ženu zde platí, že musí dostat povolení od ministerstva vnitra. Ministerstvo vyžaduje důkaz, že nastávající je muslim a má „přijatelný charakter, národnost a náboženství“. Nicméně i tady je, jak autor dále píše, žena znevýhodněna. Zatímco mužské žádosti se jménem zahraničních manželek jsou rutinně přijímány bez přehnaných odkladů, nastávající zahraniční manželé saúdskoarabských žen musí ministerstvu předložit lékařské záznamy, cestovní pas, formální svatební žádost a další podpůrné dokumenty. I po tomto zdlouhavém procesu není kladná odpověď zaručena a často závisí také na věku žadatelky a její vnímané schopnosti/neschopnosti najít si saúdského manžela. Nakonec však Doumato (2010) dodává, že i přes tyto obtíže počet takových manželství v posledních letech roste.

Dalším aspektem nerovnosti je právo manžela rozvést se se svou ženou, pokud jednoduše pronese větu: „Rozvádím se s Tebou“ třikrát po sobě. Manžel nemusí vůbec odůvodňovat rozvod. Avšak v případě, že se chce žena rozvést s mužem, je k tomu zapotřebí vleklý právní proces, který je často neúspěšný. Žena – manželka musí prokázat, že má důvod k rozvodu. Za takové se považují například přítomnost vady u manžela, duševní choroba, ublížení, dlouhotrvající absence, sexuální zřeknutí, konec péče či odnětí svobody. (Mtango 2004) Jak k tomu dodává Doumato (2010), takový výslech je pro ženu samozřejmě ponižující a rovněž je obtížné předkládat tato tvrzení před soudem, který se skládá jen z mužských soudců.

Ženám jsou po rozvodu zřídka svěřeny děti do péče. Věk, ve kterém mohou být nárokovány otcem, je sedm let u chlapců a období puberty u dívek. Nicméně pokud je otec soudem shledán jako nevhodný, jsou děti vydány ženě. (Doumato, 2010)

Míra, do jaké se žena účastní rozhodování související s její vlastní svatbou, závisí na její rodině a na její vlastní profesní a sociální situaci a věku. Odstrašujícím případem může být sňatek osmileté dívky s 50letým mužem, který byl dojednan otcem dívky za účelem urovnání starých dluhů. Tento incident poté vyústil ve veřejnou debatu, zdali by neměl být zaveden minimální věk pro manželství⁴². (tamtéž)

Pokrok v seznamování lze však pozorovat i v Saúdské Arábii, vývoj technologií ukázal svobodným Saúdům nové metody jak najít vhodný protějšek. Vše funguje prostřednictvím dvou televizních kanálů, které vysílají v arabštině, a jsou věnovány

---

⁴² *Grand Mufti* (saúdskoarabský náboženský vůdce) *Sheikh Abdulaziz Al Asheikh* prohlásil, že není v plánu zavedení minimálního věku – 15 let umožňujícího sňatek dívek, jeho prohlášení je tak v rozporu s nedávným návrhem ministerstva spravedlnosti. (ArabianBusiness.com, 2014)

pouze svatebním nabídkám. Na rozdíl od klasických seznamek známých z našeho prostředí tady nenajdeme žádné fotografie, saudští muži a ženy se zaměřují především na fyzický popis, na svá očekávání týkající se partnera, dále se zde udává věk, profese a finanční zajištění (tamtéž).

4.6.2 Násilí

Velký problém, kterému ženy v saúdskoarabské společnosti čelí, představuje domácí násilí. Pokud se žena stane obětí, je pro ni v podstatě nemožné hledat ochranu nebo obdržet právní odškodnění, protože policie trvá na tom, že oběti násilí musí získat povolení poručníka v případě, pokud chtějí podat trestní oznámení a to i v situaci, kdy je oznámení mířeno proti poručníkovi. Navíc v případě, kdy se ženě podaří podat trestní oznámení, jsou často opatření proti pachatelům chabá a ostudná. Příkladem může být případ, kdy byl muž obviněn z fyzického zneužívání své manželky, která musela být hospitalizována. Trest muže zněl naučit se z paměti pět částí Koránu a stokrát říci prorok Mohamed. (Manea, 2013) Jak dále dodává Doumato (2010), ženy nemohou hovořit o své osobní situaci bez toho, aby poškodily čest rodiny a svou vlastní pověst. Navíc díky opatrovnickému zákonu je pro týrané ženy obtížné najít bezpečný úkryt. Podpora vlády je v tomto směru malá, úkrytů pro oběti domácího násilí je minimum. V případě, kdy žena ohlásí sexuální zneužívání či znásilnění, je nepravděpodobné, že by našla soucit u soudních autorit, a tak místo toho, aby získala určitou ochranu, je sama často obviněna z nezákonného sexuálního styku. Znásilnění může být pachateli dokázáno, pokud se sám přizná, nebo když existují čtyři svědci, kteří čin viděli. Toto téma autor končí větou, která vystihuje obecný předpoklad policie, soudních autorit a společnosti – pokud se něco nepříjemné ženě stane, je to proto, že si o to žádala.

4.7 Vymezení postavení ženy v rámci mezinárodních úmluv

Saúdská Arábie je jednou z mála zemí, která nepodepsala nejzákladnější dokument týkající se lidských práv – *Všeobecnou deklaraci lidských práv*. Tento fakt zachycuje i Spencer (2006, s. 70):

„Islám stejně jako křesťanství učí, že jediný Bůh stvořil nebesa a zemi a všechny věci zjevné i skryté. Islám stejně jako křesťanství promlouvá ke všem lidem na zemi, aby jim nabídl to, co prohlašuje za jedinou cestu ke spáse. Zatímco však křesťany vedly tyto prvky jejich víry – s pomocí Johna Locka a dalších zakládajících otců osvícenství – k vyslovení toho, co dnes svět zná pod pojmem základní lidská práva, práva, jež dramaticky zvítězila na Západě, se v islámu neujala. Konzervativní muslimové tuto skutečnost otevřeně přiznávají. „Vlastní koncepce lidských práv byl židovsko-křesťanský výmysl“, který je pro islám nepřijatelný.“

Warraq (2005, s. 245) dále uvádí výrok bývalého saúdskoarabského krále *Fahda*: „Demokratický systém, jenž ve světě převažuje, není pro národy našeho regionu vhodný ... Systém svobodných voleb do naší země nepatří.“

Mezi všeobecně nejznámější důsledky plynoucí z nepřijetí Všeobecné deklarace lidských práv patří zcela jistě to, že v Saúdské Arábii je přísně zakázáno praktikovat či propagovat jiná náboženství, než je islám. V zemi rovněž nejsou povoleny politické strany. (Ryšlinková, 2009) Nicméně pokud se na všech 30 článků deklarace podíváme blíže, zjistíme, že více než polovina je v rozporu s běžnou praxí v Saúdské Arábii, která byla v práci popisována výše. Namátkou lze uvést některé příklady (OSN, 2015):

Článek 1: „Všichni lidé se rodí svobodní a sobě rovni co do důstojnosti a práv. Jsou nadáni rozumem a svědomím a mají spolu jednat v duchu bratrství.“ Ženy mají dle islámského práva podřadné postavení, jsou omezeny v pohybu, jejich svědectví u soudu má poloviční hodnotu než svědectví muže.

Článek 23 (1): „Každý má právo na práci, na svobodnou volbu zaměstnání, na spravedlivé a uspokojivé pracovní podmínky a na ochranu proti nezaměstnanosti.“ To, zda ženy mohou pracovat, závisí na jejich poručníkovi. Pokud dostanou svolení, mohou být zaměstnány jen v určitých oblastech a mají výrazně horší postavení než muži.

Článek 26 (1): „Každý má právo na vzdělání. Vzdělání necht' je bezplatné, alespoň v počátečních a základních stupních. Základní vzdělání je povinné. Technické a odborné vzdělání budiž všeobecně přístupné a rovněž vyšší vzdělání má být stejně přístupné všem podle schopností.“ Ženy potřebují povolení od svého poručníka ke studiu na vysoké škole, jsou zcela vyloučeny z některých oborů a mají při studiu horší podmínky.

Jaká lidská práva může tedy žena v Saúdské Arábii nárokovat? Její lidská práva jsou nezbytně ta, která jsou poskytována mezinárodními dohodami, které Saúdská Arábie ratifikovala, nicméně do této oblasti spadá pouze málo norem, které jsou

aplikovatelné v oblasti ženských práv. Navíc dohod o lidských právech, které Saúdská Arábie ratifikovala, je celkově málo, což výrazně limituje lidská práva, která mohou být nárokována ženami. Nicméně přece jen existuje jedna velmi významná úmluva, která byla Saudskou Arábií ratifikována v roce 2000. Jedná se o *Úmluvu o odstranění všech forem diskriminace na ženách* (CEDAW). Tato úmluva zakazuje diskriminaci žen pouze z důvodu pohlaví a podporuje také rovnost mezi mužem a ženou ve všech sférách života. (Mtango, 2004) Jak dále Mtango (2004) dodává, ostatní významné úmluvy o lidských právech jako je *Mezinárodní pakt o občanských a politických právech* a *Mezinárodní pakt o ekonomických, sociálních a kulturních právech* Saúdská Arábie neratifikovala, není tak právně vázaná jejich ustanoveními.

Pokud jde o CEDAW, Saúdská Arábie tuto úmluvu nepřijala v plném znění, ale s určitými výhradami. „V případě rozporu mezi jakoukoliv podmínkou úmluvy a normami islámského práva, není království povinno dodržovat odporující podmínky úmluvy. Království se nepovažuje vázáno paragrafem 2 článku 9 úmluvy“⁴³. (The United Nations, 2009)

Národní společnost pro lidská práva vznikla v Saúdské Arábii v březnu 2004. Účelem této společnosti je ochrana a hájení lidských práv v souladu s islámským zákonem a s mezinárodními úmluvami a dohodami, které neodporují islámským zákonům. (National Society for Human Rights, 2013). Jak dodává Zharfbin (2008), tato organizace by se měla zabývat i případy žen a dívek, které podaly stížnost na fyzické, sexuální, psychické či finanční zneužívání.

---

⁴³ Státy, smluvní strany, poskytnou ženám stejná práva s muži, pokud jde o státní příslušnost jejich dětí.

5. Komparace postavení žen v Turecku a Saúdské Arábii

Cílem této kapitoly je v první části komparace relevantních indexů, v druhé pak relevantních kapitol uvedených v práci výše. Druhá část bude tedy vycházet z kapitol 3.1–3.5 a 4.1–4.6. a dat v nich uvedených. Autorka práce se snažila vždy najít co nejaktuálnější data u obou dvou srovnávaných zemí, avšak ne vždy to bylo možné.

5.1 Komparace postavení žen v Turecku a Saúdské Arábii na základě relevantních indexů

5.1.1 Human Development Index (HDI)

Státy se podle výše indexu zařazují do jedné ze čtyř kategorií – velmi vysoký lidský rozvoj, vysoký lidský rozvoj, střední lidský rozvoj a nízký lidský rozvoj. Turecko dosahuje podle dat z roku 2013 hodnoty 0,759, která přísluší 69. místu (vysoký lidský rozvoj). Saúdská Arábie se umístila na 34. místě s hodnotou 0,836 (velmi vysoký lidský rozvoj). (UNDP, 2015a)

5.1.2 Inequality adjusted Human Development Index⁴⁴ (IHDI)

Turecko roku 2013 dosahovalo hodnoty IHDI 0,639, což představuje ztrátu 15,8 % oproti HDI. Data pro Saúdskou Arábii nejsou dostupná, lze se však domnívat, že by v tomto případě byla ztráta oproti HDI ještě vyšší. (UNDP, 2014b)

---

⁴⁴ IHDI nebere v úvahu pouze tři komponenty HDI (zdraví, vzdělání a životní úroveň), ale také to, jak jsou tyto výsledky rozděleny mezi obyvateli očistěním od nerovnosti ve společnosti – diskontováním každé komponenty podle úrovně nerovnosti (UNDP, 2015c).

5.1.3 Gender Development Index⁴⁵ (GDI)

Země jsou seřazeny na základě absolutní odchylky od genderové rovnosti v HDI. Hodnota GDI pro Turecko je 0,884, což jej řadí na 118. pozici, Saúdská Arábie obsadila 112. příčku s hodnotou 0,897. (UNDP, 2014d)

5.1.4 Gender Inequality Index⁴⁶ (GII)

Podle posledního reportu z roku 2013 se Turecko umístilo s hodnotou 0,360 na 69. místě, Saúdská Arábie dokonce na 56. místě s hodnotou 0,321. Tato čísla reflektují ztrátu 36 % v dosažení rovnosti ve všech třech oblastech, respektive 32,1 % v případě Saúdské Arábie. (UNDP, 2014c)

5.1.5 Global Gender Gap⁴⁷ (celosvětový rozdíl mezi pohlavími)

Z reportu vydaného v roce 2014 vyplývá, že Turecko obsadilo 125. místo s hodnotou 0,618 ze 142 sledovaných zemí. Saúdská Arábie se nachází ještě o pět pozic níže, a to na 130. místě s hodnotou 0,606. Nejvyšší možné dosažené skóre je 1 – rovnost, nejnižší pak 0 – nerovnost. (The World Economic Forum, 2014b)

5.1.6 Očekávaná délka života, úmrtnost, plodnost

Očekávaná délka života při narození je v Turecku 75,4 let pro ženy a 71,3 let pro muže. V zemi je stále velkým problémem úmrtnost matek při porodu, která se

---

⁴⁵ GDI měří genderovou mezeru v dosažení lidského rozvoje v jeho třech základních aspektech. Prvním je zdraví, poměřováno ženskou a mužskou očekávanou délkou života při narození. Dalším je vzdělání, které se měří očekávanými lety školní docházky u dětí a také průměrnou hodnotou školní docházky u dospělých obou pohlaví starších 25 let. Poslední složkou je kontrola ekonomických zdrojů, která se měří pomocí ženského a mužského odhadovaného příjmu. (UNDP, 2015a)

⁴⁶ GII měří genderovou nerovnost ve třech důležitých aspektech lidského rozvoje. První oblastí je reprodukční zdraví, kde se sleduje mateřská úmrtnost a porodnost u adolescentů. Druhou sledovanou složkou je *empowerment* (toto slovo je obecně těžce přeložitelné do češtiny, posílení role žen, pozn. autorky), které sleduje poměr křesel v parlamentu obsazených ženami a také poměr dospělých žen a mužů nad 25 let nejméně se sekundárním dosaženým vzděláním. Poslední sledovanou oblastí je ekonomický status vyjádřený jako participace na pracovním trhu a měřen pomocí míry participace na pracovní síle u ženské a mužské populace nad 15 let. (UNDP, 2015b)

⁴⁷ Světové ekonomické fórum pomocí ukazatele celosvětového rozdílu mezi pohlavími Global gender gap určuje míru nerovnosti na základě pohlaví a také sleduje její změny v čase. Index měří relativní rozdíly mezi muži a ženami ve čtyřech klíčových oblastech – ve zdraví, vzdělávání, ekonomice a politice. (The World Economic Forum, 2014a).

pohybuje kolem 20/100 000 živě narozených dětí. Plodnost má tendenci se snižovat, průměrná plodnost se pohybuje kolem 2,08 dětí na ženu a je ovlivněna zejména místem bydliště (město/venkov, západ/východ). (CIA, 2014b).

V Saúdské Arábii je očekávaná délka života při narození 76,94 let pro ženy a 72,79 let pro muže. Úmrtnost matek při porodu se pohybuje kolem 24/100 000 živě narozených dětí. Plodnost je 2,17 dětí na ženu. (CIA, 2014a)

5.2 Komparace zjištěných skutečností

5.2.1 Zahalování

V Turecku bylo zahalování postaveno mimo zákon za Atatürka v roce 1925, dokonce bylo na veřejných místech a v úředních budovách zcela zakázáno. Od těchto zákazů se však v posledních letech postupně upouští, protože jsou údajně diskriminující. Pokud se žena v turecké společnosti přece jen rozhodne zahalovat, může tak učinit jak způsobem nejméně zakrývajícím tělo (pokrývka hlavy, nejčastěji šátek) – tento způsob je ženami preferován, používá jej 2/3 žen, až po nejvíce zahalující podobu, tzv. çarşaf, který zakrývá celé tělo od hlavy až k patě s výjimkou očí, nosí ho jen velmi málo žen. To, zda se v Turecku žena zahaluje či ne, je ve velké míře ovlivněno oblastí, kde žije. Nejvíce žen se zahaluje ve venkovských oblastech na J a JV země, ve městech na západě země se naopak od tohoto zvyku pomalu upouští.

V Saúdské Arábii je naopak zahalování povinné pro všechny ženy i mladé dívky bez výjimky. Jedinou přípustnou metodou je abája, černý oděv, který zakrývá celé tělo. V některých oblastech si ženy zakrývají i obličej. Dodržování tohoto pravidla je striktně kontrolováno náboženskou policií a za jeho porušení hrozí často kruté tresty.

5.2.2 Vzdělávání

V Turecku došlo ke sjednocení vzdělávání v roce 1925, jednotný vzdělávací systém měl za úkol poskytnout rovné vzdělávací možnosti pro muže i ženy. Od roku 2012 je v zemi povinná 12letá školní docházka pro chlapce i dívky. Gramotnost dosahuje 90,3 %. V primárním vzdělání země dosáhla po roce 2002 genderové rovnosti. Podíl žen, které dosáhly v roce 2012 sekundárního vzdělání je 26,4 %, terciálního pak

10,6 %. Muži vykazují vyšší míru v dosažení vzdělání, u sekundárního vzdělání 36,6 %, u terciálního pak 14,2 %. Pokud jde o obory studované ženami, dominuje učitelství, trenérství, pedagogika, zdravý životní styl, který se těší vůbec nejvyšší oblibě. Nicméně turecké ženy pronikají i do typicky mužských oborů jako jsou přírodní vědy, matematika a informatika.

Na rozdíl od Turecka byl v Saúdské Arábii zaveden Národní vzdělávací program pro dívky až v roce 1960. V polovině 70. let 20. století bylo primární vzdělávání dostupné pouze polovině všech dívek, o pět let později už všem. V zemi byla v roce 2004 zavedená povinná školní docházka v délce devět let pro obě pohlaví. Gramotnost dosahuje 82,2 %. V primárním vzdělání bylo, podobně jako v Turecku, kolem roku 2000 dosaženo genderové rovnosti. V případě sekundárního vzdělání se autorce práce nepodařilo najít vypovídající data. Dívky představují 58 % všech studujících na univerzitách a také terciální vzdělávání dokončí pravděpodobněji než muži. Nejčastěji studují učitelství a zdravotnictví, naopak jsou vyloučeny z oborů jako je inženýrství, architektura a žurnalistika. Je zde však stále plno omezení, kterým studentky ženského pohlaví při studiu čelí. Aby vůbec mohly začít studovat, potřebují k tomu souhlas svého poručníka, navíc v saúskoarabské společnosti stále přetrvává názor, že by žena měla být doma a starat se o děti a domácnost. Pokud už ženy studují, mají často nepříznivější podmínky než muži – horší vybavení, méně kvalitní vyučující či limitovaný přístup do knihoven.

5.2.3 Trh práce

Turecké ženy mají oficiálně od vydání občanského zákoníku v roce 2002 svobodnou volbu profese a povolání, do roku 1990 k tomu potřebovaly povolení manžela. Participace žen na pracovním trhu se pohybuje kolem 29,5 %, oficiální nezaměstnanost žen představovala v roce 2012 10,8 %. Nezaměstnanost ve velké míře postihuje i vysokoškolsky vzdělané ženy. Turecké ženy nejvíce pracují v zemědělství, lesnictví a rybolovu, dále ve výrobě a poté v maloobchodu a velkoobchodu, v těchto třech sektorech je zaměstnáno 60,8 % žen. Podíl žen v řídicích společnostech je menší než 10 %. Ženy vydělávají průměrně o 25 % méně než muži. Častým problémem, kterému zde ženy čelí, je fakt, že postrádají sociální zabezpečení, dále je problematické skloubit práci s péčí o děti, staré a domácnost.

Saúskoarabské ženy nejsou svobodné ve volbě své profese a zaměstnání, dle

pracovního zákoníku z roku 2006 mohou pracovat jen v oblastech, které „přísluší jejich podstatě“. Navíc potřebují, tak jako v případě studia, souhlas mužského poručníka. V saudskoarabské společnosti dodnes přetrvává názor, že by žena měla zůstat doma a starat se řádně o děti a domácnost. Ženy zpravidla pracují odděleně od mužů a na spíše feminních a méně uznávaných pozicích. Představují méně než 15 % národní pracovní síly, což je nejméně na celém Středním východě i ve světě. Oficiální nezaměstnanost dosahuje 34 %. Tak jako v Turecku, i zde je vysoký podíl nezaměstnaných žen, které jsou velmi vzdělané. Ženy v Saúdské Arábii jsou nejvíce zaměstnány ve veřejném sektoru, 84 % pracuje v oboru vzdělávání. Ženy dále představují 40 % saúdských lékařů. Saudskoarabské ženy vlastní 20 % obchodu, nicméně během transakcí musí být zastupovány svým poručníkem. Ženy vydělávají v průměru o 20 % méně než muži.

5.2.4 Rodinný život

V Turecku je v občanském zákoníku z roku 2002 zakotveno, že ženy jsou rovny mužům, nicméně v této oblasti lze stále pozorovat podřízený statut žen. Manželství jsou ve společnosti převládající, legální věk pro uzavření manželství je 17 let. Polygamie byla v roce 1926 oficiálně zrušena, přesto žije kolem 200 000 žen v polygamiích svazcích, tato praxe se vyskytuje hlavně v JV části země. Domluvené svatby rovněž převládají na venkově, ve městech převládají moderní praktiky seznamování.

V Saúdské Arábii platí islámské rodinné právo, které je diskriminační vůči ženám. Manželství je považováno za nezbytnou část života, téměř všichni dospělí tedy uzavírají sňatek, který není věkově nijak omezen, časté jsou případy „dětských nevěst“. Polygamie je povolena, avšak není běžná. Podle práva šaría má sňatek uzavírat otec nevěsty, tato praxe už však v dnešní době není jednotná.

5.2.5 Rozdíly, aneb jakým omezením čelí pouze saudskoarabské ženy

Saudskoarabské ženy čelí daleko více omezením než ženy v Turecku. Každá žena má svého mužského poručníka, který ovlivňuje velkou část jejího života. Závisí na něm, zda může cestovat, studovat či pracovat. V saudskoarabské společnosti platí segregace na základě pohlaví, ženám není dovoleno řídit automobily, na dodržování všech pravidel zde dohlíží náboženská policie. Donedávna ženy neměly ani vlastní

ID kartu s fotografií, jsou zde také velmi omezeny možnosti sportovního vyžití pro ženy. Saudskoarabské ženy stále nemají volební právo. Nicméně král Abdaláh, než zemřel, prohlásil, že právě letos by ženy měly mít možnost poprvé v životě jít k volbám.

6. Závěr

Hlavní náplní této bakalářské práce měla být komparace postavení ženy ve společnosti ve fundamentalistické Saúdské Arábii s napůl evropským Tureckem. Tento cíl byl podle mého názoru splněn. Nejprve byly autorkou práce vybrány jednotlivé oblasti, v rámci kterých bylo na základně dostupné literatury u výše uvedených zemí detailně popsáno postavení ženy ve společnosti v daném státě. Tyto oblasti byly na závěr práce srovnány, srovnání bylo navíc doplněno o data relevantních indexů týkajících se genderové rovnosti.

Ačkoliv ze zmíněných indexů často vyplývá, že ženy v Saúdské Arábii jsou na tom ve většině případů o pár příček lépe než ženy v Turecku, po bližším náhledu na danou problematiku se ukazuje, že tomu tak není. Obecně lze říci, že tyto země vystihuje název, který byl zvolen v pojmenování práce – tedy fundamentalistická Saúdská Arábie a napůl evropské Turecko.

Ženy v Saúdské Arábii podléhají mnoha omezením, které ženy v Turecku a pravděpodobně ani v jiných islámských státech nepocítují. Významným prvkem je především mahram, jinými slovy mužský poručník, který řídí celý život ženy – rozhoduje o tom, zda bude žena smět studovat vysokou školu, pracovat či cestovat. Důležitá je také činnost náboženské policie, která striktně dohlíží na dodržování zahalování u žen a segregaci obou pohlaví. Ženám v Saúdské Arábii je rovněž, asi jako jediným na světě, zakázáno řídit auto a také dosud nemají žádné volební právo. Z prostudovaných zdrojů vyplývá, že situace žen ve společnosti by se v blízké budoucnosti neměla zásadně měnit. Nicméně mladí lidé v posledních letech začínají pomocí internetu poznávat i okolní svět, mladé ženy se občas vzbouří a i přes zákaz vyjedou do ulic. Ženám je také slibováno, že by letos poprvé v životě měly mít možnost volit v místních volbách, zda tato přelomová situace nastane, se necháme překvapit.

V Turecku došlo k výraznému zlepšení pozice ženy ve společnosti ve všech oblastech už za vlády Atatürka, který se snažil udělat z Turecka moderní stát západního typu. Nicméně v posledních letech došlo spíše k určitým „zpátečnickým“ reformám, byl například odvolán zákaz zahalování žen. Za zpátečnické a kontroverzní lze považovat i mnohé výroky a postoje někdejšího premiéra, nyní prezidenta země, Erdogana, týkající se genderové rovnosti a ženských otázek. Turecko se snažilo zlepšit postavení žen ve společnosti v době, kdy byl diskutován vstup země do EU, nicméně poté, co tato

myšlenka ochabla, stalo se více despotické a kontroverzní. Lze říci, že postavení žen v zemi je nejednotné. Nejhorší postavení ženy ve společnosti převládá ve východní a jihovýchodní části země, kde se do popředí staví náboženské hodnoty, tradice a patriarchální struktura, zákony mezi ně proniknou jen zřídka. V těchto oblastech stále přetrvává velká míra násilí na ženách i tzv. vraždy ze cti. Dalším problémem je vysoká míra negramotnosti, která se zde vyskytuje. Rovněž se zde ženy, oproti západní části země, stále ve velké míře zahalují a zřídka je lze potkat na ulici. Avšak v Turecku jsou i problémy, které trápí celou zemi, patří mezi ně vysoká míra nezaměstnanosti žen a nízká participace žen v politickém životě. Pokud jde o výhled do budoucna, neočekává se, že by se politika týkající se postavení žen v blízké době měnila. Zajímavé však může být plnění programu Politické vize 2023 vládoucí stranou AKP, v němž jsou zahrnuty i různé cíle týkající se žen.

Seznam literatury

1. AKPARTI. *2023 Political Vision* [online]. 2015 [cit. 2015-03-17]. Dostupné z: <http://www.akparti.org.tr/english/akparti/2023-political-vision#>
2. AL-MUNAJJED, Dr. Mona. *Strategy & Women's Employment in Saudi Arabia A Major Challenge* [online]. 2010 [cit. 2014-02-12]. Dostupné z: http://www.ideationcenter.com/ideation_research/ideation_article/womens-employment-saudi-arabia
3. AL JAZEERA. *Women's Rights and Social Problems in Turkey* [online]. 2014 [cit. 2015-02-12]. Dostupné z: <http://studies.aljazeera.net/en/reports/2014/02/201429104351767777.htm7>
4. AL-SHARIF, Manal. *Driving My Own Destiny*. Virginia Quarterly Review. 2012, roč. 88, č. 4, s. 96–101. ISSN 0042675X.
5. ARABIAN BUSINESS. *No minimum age for marriage of girls* [online]. 2014 [cit. 2015-03-06]. Dostupné z: <http://www.arabianbusiness.com/no-minimum-age-for-marriage-of-girls-grand-mufti-576044.html>
6. ARAB NEWS. *Fakeih: No going back on Saudization* [online]. 2013 [cit. 2015-03-18]. Dostupné z: <http://www.arabnews.com/fakeih-no-going-back-saudization>
7. ARAB NEWS. *Unemployment rate among Saudi women hits 34%* [online]. 2014a [cit. 2015-03-10]. Dostupné z: <http://www.arabnews.com/news/560096>
8. ARAB NEWS. *Women employees suffer in prevailing gender pay gap* [online]. 2014b [cit. 2015-03-10]. Dostupné z: <http://www.arabnews.com/news/567491>
9. BAŞAK, Suna, Sevgi KINGİR a Şehnaz YAŞAR'. *Kadının bağımsız olabilmesinin bedeli iki kat çalışmak!* [online]. 2015 [cit. 2015-03-16]. Dostupné z: <http://www.milliyet.com.tr/kadinin-bagimsiz-olabilmesinin-pembenar-detay-ask-1806283/>
10. BBC. *The Islamic veil across Europe* [online]. 2014 [cit. 2015-02-24]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-europe-13038095>
11. BROSNAHAN, Tom. *Women in Turkish Society* [online]. 2015 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z:

<http://www.turkeytravelplanner.com/details/WomenTravelers/WomenInTkSociety.html>

12. ÇARKOĞLU, Ali a Binnaz TOPRAK. *Religion, society and politics in a changing Turkey* [online]. 2007 [cit. 2015-02-24]. Dostupné z: <http://www.tesev.org.tr/Upload/Publication/b1d06f12-4c13-4e18-a3b3-8c1555d915d7/RSP%20-%20Turkey%2011%202006.pdf>
13. CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY. *The World Factbook* [online]. 2014a [cit. 2015-02-05]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sa.html>
14. CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY. *The World Factbook* [online]. 2014b [cit. 2015-03-18]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tu.html>
15. CROFTER, Warren. *Velká kniha islámu*. Čechtice: BVD, 2006. ISBN 80-903754-0-5.
16. COUNCIL OF EUROPE. *Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence* [online]. 2014 [cit. 2015-03-17]. Dostupné z: <http://www.conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?CL=ENG&NT=210>
17. COUNTRIES AND THEIR CULTURES. *Culture of Saudi Arabia* [online]. 2015 [cit. 2015-02-06]. Dostupné z: <http://www.everyculture.com/Sa-Th/Saudi-Arabia.html>
18. DOUMATO, Eleanor Abdella. *Saudi Arabia* [online]. 2010 [cit. 2015-02-06]. Dostupné z: https://freedomhouse.org/sites/default/files/inline_images/Saudi%20Arabia.pdf
19. ECHR. *Turkey* [online]. 2015 [cit. 2015-03-08]. Dostupné z: http://www.echr.coe.int/Documents/CP_Turkey_ENG.pdf
20. EPATKO, Larisa. *Saudi Arabia: Women Can Vote, Starting in 2015* [online]. 2011 [cit. 2015-03-09]. Dostupné z: <http://www.pbs.org/newshour/rundown/saudi-arabia-women-vote/>

21. EURACTIVE. *Polygamy widespread in Turkey, study shows* [online]. 2011 [cit. 2015-03-06]. Dostupné z: <http://www.euractiv.com/enlargement/polygamy-widespread-turkey-study-news-501454>
22. EUROPEAN COMMISSION. *The current situation of gender equality in Turkey – Country Profile* [online]. 2013 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/epo_campaign/131128_country-profile_turkey.pdf
23. GLOBALSECURITY. *Council of Senior Ulama* [online]. 2011 [cit. 2015-03-07]. Dostupné z: <http://www.globalsecurity.org/military/world/gulf/sa-ulama.htm>
24. GÜLTEKİN, M. Nuri. *Tradition, society and the concept of honor: stories on implementation*. Eurasian Journal of Anthropology, 2011, roč. 2, č. 2, s. 70–84. ISSN 2166-7411
25. KADERCAN, Dr Pelin. *Status of Women in Turkey: Wearing a Gender Lens to Enhance Democracy* [online]. 2014 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: <http://ceftus.org/2014/01/28/status-of-women-in-turkey-dr-pelin-kadercan/#.VPYx0vmG-Sp>
26. KAGİDER. *Status of women in Turkey existing situation and policy proposals* [online]. 2012 [cit. 2015-03-04]. Dostupné z: https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=8&cad=rja&uact=8&sqi=2&ved=0CGwQFjAH&url=http%3A%2F%2Fwww.tobb.org.tr%2FAvrupaBirli%C7I%2FDokumanlar%2FFaaliyetler%2Fkik%2FKAGIDER_StatusOfWomenReport_JCC_31stMeeting.doc&ei=AsFpVKuJH4_zap2mgcAB&usg=AFQjCNEcWFHQDErPScIAK_wNDRVK_uW4Og&sig2=zxL2-BjGEHnUxmSUwSwsUQ&bvm=bv.79142246,d.d2s
27. KAMERLING, Jane a Fred GUSTAFSON. *Lifting the Veil: Why They Hate US*. Canada: Fisher King Press, 2012. ISBN 978-1926715759.
28. KAZEM, Halima. *Turkish women struggle with Erdogan legacy* [online]. 2014 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: <http://america.aljazeera.com/articles/2014/9/30/turkish-women->

[strugglewitherdoganlegacy.html](#)

29. KEDDIE, Nikki R. *Women in the Middle East: Past and Present*. Oxford: Princeton University Press, 2007, s. 149–151. ISBN 9780691128634.
30. KESKIN, Burcak. *Turkish Women Political Participation* [online]. 1997 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: <https://www.library.cornell.edu/colldev/mideast/womtur~1.htm>
31. KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty*. Praha: Vyšehrad, 2006. ISBN 80-7021-821-5.
32. LIIMATAINENEN, Liisa. *Women: What is happening in Saudi Arabia?* [online]. 2013 [cit. 2015-02-05]. Dostupné z: <http://www.resetdoc.org/story/00000022291>
33. MANDI. *Being a woman in Saudi Arabia* [online]. 2014 [cit. 2015-02-05]. Dostupné z: <http://www.worldette.com/make-a-difference/women-of-the-world/2013/being-a-woman-saudi-arabia>
34. MANEA, Elham. *Women in Saudi Arabia are caught in a system of gender apartheid* [online]. 2013 [cit. 2015-02-05]. Dostupné z: <http://www.dw.de/women-in-saudi-arabia-are-caught-in-a-system-of-gender-apartheid/a-17330976>
35. MTANGO, Sifa. *A State Of Oppresion? Women's rights in Saudi Arabia*. Asia-Pacific Journal on Human Rights & the Law. 2004, roč. 5, č. 1, s. 49–67. ISSN 13881906.
36. NATIONAL SOCIETY FOR HUMAN RIGHTS. *National Society For Human Rights* [online]. 2013 [cit. 2015-03-07]. Dostupné z: http://nshr.org.sa/en/?page_id=52
37. OECD. *Educational Policy Outlook: Turkey* [online]. 2013 [cit. 2015-03-05]. Dostupné z: http://www.oecd.org/edu/EDUCATION%20POLICY%20OUTLOOK%20TURKEY_EN.pdf
38. OECD - iLIBRARY. *Statistics/OECD Factbook /Jobs and wages* [online]. 2013 [cit. 2015-03-17]. Dostupné z: <http://www.oecd-ilibrary.org/sites/factbook-2013-en/13/02/02/index.html?itemId=/content/chapter/factbook-2013-106-en>

39. O PSYCHOLOGII. CZ. *Je voyaerismus neškodný?* [online]. 2014 [cit. 2015-03-15]. Dostupné z: <http://www.opsychologii.cz/clanek/69-je-voyaerismus-neskodny/>
40. RYŠLINKOVÁ, Markéta. *Česká sestra v Arabském světě: Multikulturní ošetřovatelství v praxi*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2856-8.
41. ŞAHIN, Fatma. *Women's rights in Turkey* [online]. 2007 [cit. 2015-02-12]. Dostupné z: http://turkishpolicy.com/pdf/vol_11-no_1-sahin.pdf
42. SAMIRAD. *Role of Women in Saudi Arabian Society* [online]. nedatováno [cit. 2015-02-06]. Dostupné z: <http://www.saudinf.com/main/h62.htm>
43. SPENCER, Robert. *Islám bez závoje*. Praha: TRITON, 2006. ISBN 8072547615.
44. THALJI, Mohammad Jaber. *Women's Rights and Social Problems in Turkey* [online]. 2014 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: <http://studies.aljazeera.net/ResourceGallery/media/Documents/2014/2/9/20142910585470734Women%E2%80%99s%20Rights%20and%20Social%20Problems%20in%20Turkey.pdf>
45. THE GRAND NATIONAL ASSEMBLY OF TURKEY. *Constitution Of The Republic Of Turkey* [online]. 2015 [cit. 2015-03-08]. Dostupné z: http://global.tbmm.gov.tr/docs/constitution_en.pdf
46. THE UNITED NATIONS. *CEDAW* [online]. 2009 [cit. 2015-03-08]. Dostupné z: <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/text/econvention.htm#article25>
47. THE UNITED NATIONS. *Response Of The Republic of Turkey to the questionnaire on implementation of the Beijing platform for action* [online]. 2004 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: <http://www.un.org/womenwatch/daw/Review/responses/TURKEY-English.pdf>
48. THE UNITED NATIONS. *What is an Optional Protocol?* [online]. 2009 [cit. 2015-03-08]. Dostupné z: <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/protocol/whatis.htm>
49. THE WORLD ECONOMIC FORUM. *Global Gender Gap Report 2014* [online]. 2014a [cit. 2015-03-10]. Dostupné z: <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2014/>
50. THE WORLD ECONOMIC FORUM. *Global Gender Gap Report 2014 - Reports* [online]. 2014b [cit. 2015-03-10]. Dostupné z: <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2014/rankings/>

51. TOPRAKCI, Erdal. *The reality of primary schools and basic education in Turkey*. [online]. 2010 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED513434.pdf>
52. TURKISH CULTURE PORTAL. *Women In Turkey* [online]. 2015 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: <http://www.turkishculture.org/lifestyles/turkish-culture-portal/the-women/women-in-turkey-201.htm?type=1>
53. UNITED NATIONS. *CEDAW* [online]. 2009 [cit. 2015-03-18]. Dostupné z: <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/text/econvention.htm#article10>
54. UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME. *Gender Development Index (GDI)* [online]. 2015a [cit. 2015-03-10]. Dostupné z: <http://hdr.undp.org/en/content/gender-development-index-gdi>
55. UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME. *Gender Inequality Index (GII)* [online]. 2015b [cit. 2015-03-10]. Dostupné z: <http://hdr.undp.org/en/content/gender-inequality-index-gii>
56. UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME. *Inequality-adjusted Human Development Index (IHDI)* [online]. 2015c [cit. 2015-03-10]. Dostupné z: <http://hdr.undp.org/en/content/inequality-adjusted-human-development-index-ihdi>
57. UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME. *Table 1: Human Development Index and its components* [online]. 2014a [cit. 2015-03-10]. Dostupné z: <http://hdr.undp.org/en/content/table-1-human-development-index-and-its-components>
58. UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME. *Table 3: Inequality-adjusted Human Development Index* [online]. 2014b [cit. 2015-03-10]. Dostupné z: <http://hdr.undp.org/en/content/table-3-inequality-adjusted-human-development-index>
59. UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME. *Table 4: Gender Inequality Index* [online]. 2014c [cit. 2015-03-10]. Dostupné z: <http://hdr.undp.org/en/content/table-4-gender-inequality-index>
60. UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME. *Table 5: Gender-related development index (GDI)* [online]. 2014d [cit. 2015-03-10]. Dostupné z: <http://hdr.undp.org/en/content/table-5-gender-related-development-index-gdi#b>
61. UNITED NATIONS TREATY COLLECTION. *UNTC* [online]. 2015 [cit. 2015-03-07]. Dostupné z:

https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-8&chapter=4&lang=en#EndDec

62. WARRAQ, Ibn. *Proč nejsem muslim*. Olomouc: Votopia, 2005. ISBN 80-7220-234-0.
63. ZHARFBIN, Assadullah. *Lékařem v Saúdské Arábii*. Praha: Galén, 2008. ISBN 978-80-7262-556-7.